USMENA LIRIKA I STARINSKI OBIČAJI U IMOTSKOME KRAJU

Ćapeta, Toni

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:561236

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

Repository of Faculty of humanities and social sciences

zir.nsk.hr

UNIVERSITY OF SPLIT

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

USMENA LIRIKA I STARINSKI OBIČAJI U IMOTSKOME KRAJU

TONI ĆAPETA

SPLIT, 2021.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska usmena književnost

USMENA LIRIKA I STARINSKI OBIČAJI U IMOTSKOME KRAJU

Student:
Toni Ćapeta

Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2021. godine

U znak sjećanja na voljenu i plemenitu baku Slobodanku Ujević

Sadržaj

1. UVOD 4
2. KRŠĆANSKI BLAGDANI I OBIČAJI 5
2.1. Advent i predbožićni običaji 5
2.1.1. Materice 8
2.1.2. Očići 8
2.2. Badnja večer 9
2.3. Božić 12
2.4. Sveti Stjepan Prvomučenik 16
2.5. Sveti Ivan Evanđelist 19
2.6. Nevina dječica ili Mladinci 19
2.7. Silvestrovo 20
2.8. Nova godina ili Mlado lito 22
2.9. Sveta tri kralja ili Vodokršće 23
2.10. Poklade 25
2.11. Cvjetnica 28
2.12. Veliki četvrtak 29
2.13. Veliki petak 31
2.14. Velika subota 38
2.15. Uskrs 39
2.16. Ivandan i stihovi vezani uz slavlja 39
2.17. Stihovi vezani uz štovanje Bogorodice 44
2.18. Sveti Mihovil 47
4. ZAKLJUČAK 48
Rječnik 50
Literatura 54
Sažetak 56
Summary 57

1. UVOD

U ovom završnom radu prikazat će se i opisati usmene predaje i običaji Imotske krajine koji se odnose na kršćanske blagdane, kao što su Advent, Božić, Korizma i Uskrs, kao i pučka vjerovanja koja su s njima usko povezana, primjerice blagoslov vode, predmeta, paljenje ivanjskih krijesova te panja badnjaka i slično. Svi su ti običaji izrasli, kako iz crkveno-religijskih obreda i učenja, tako i djelomice i iz pretkršćanskih, odnosno poganskih običaja i vjerovanja. Nadalje, sagledat će se funkcije koju takvi običaji i vjerovanja imaju u zajednici na koju se odnose, dakle u svakodnevnom životu stanovnika Imotske krajine. Običaj, kao takav, njemački entolog Andreas C. Bimmer odredio je kao radnju koja „traži određenu pravilnost i ponavljanje, skupinu koja ga izvodi i za koju za radnja ima značenje: k tome zahtijeva da je tijek radnje obilježen početkom i krajem, a da je formalni i znakovni jezik poznat skupini koja ga izvodi.“[1] Običaj je, dakle, mogli bismo reći, način na koji se društvo, ali i uža zajednica, povezuje i spaja, a u čemu ljudi pronalaze stabilnost, red i izvor vlastite samobitnosti, odnosno identiteta.

Nadalje, sagledat će se porijeklo Uskrsa i Božića, njihovu ispreletenost pretkršćanskim vjerovanjima i slavljima, kao i običaja i vjerovanja koja se povezuju s njima, kao što su primjerice kićenje kuća grančicama i cvijećem, paljenje svijeća, vodokršće, odnosno blagoslov vode, ali i raznih predmeta, koji blagoslovom, kako se nekoć vjerovalo, dobivaju stanovitu moć. Pomoću takvih vjerovanja i običaja, kako će ovaj rad pokazati, ljudi su nekoć nastojali osigurati sreću, zdravlje ili, primjerice, dobar urod. Jednako kao što su Uskrs i Božić pratili cikličko kretanje prirode, tako su i običaji i vjerovanja koja su s njima povezana igrali važnu ulogu u svakodnevnom životu stanovnika Imotske krajine. Ti su običaji nastali u određenom vremenu i određenim okolnostima, koja su na njih nedvojbeno utjecala i oblikovala ih, no u osnovi tih vjerovanja i običaja leži ljudska potreba za zaštitom, sigurnošću i opstankom u teškim i nesigurnim vremenima. Mnogo je tih običaja danas izgubilo nekadašnji značaj ili im se značenje posve izgubilo, no u njima danas pronalazimo izvor vlastitog identiteta kao naroda. Predaje i običaji koji su se prenosili s koljena na koljena danas imaju novu i ne manje važnu ulogu, kao kamen-temeljac naše samobitnosti kao narod te u tom smislu i dalje služe kao svojevrstan izvor stabilnosti, reda i kolektivnog identiteta, dakle svega onog što su ljudi u njima

[1] Čapo-Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji, Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*. Golden marketing, Zagreb 1997., str. 8.

stoljećima prije nas tražili i pronalazili, a to je zapravo jedna od njihovih najvećih i najvažnijih funkcija u društvu kao takvom.

2. KRŠĆANSKI BLAGDANI I OBIČAJI

U radu se običaji, ophodi, obredi, divinacije, usmenoknjiževni primjeri usmene lirike uz blagdane i spomendane interpretiraju sukladno liturgijskoj godini. Prema crkvenome učenju liturgijska godina dijeli se „na *Advent*, *Božić*, *Korizmu*, *Uskrs* i *Vrijeme kroz godinu* molitvene pjesme mogu se klasificirati na: adventske i božićne, korizmene i uskrsne i svetačke. Toj klasifikaciji mogu se dodati: *Molitvene pjesme Isusu, Molitvene pjesme Mariji, Jutarnje, Večernje, Obredne, Prigodne, Općinske (priporuke).*[2]

2.1. Advent i predbožićni običaji

Slavljenje adventa „potječe iz 4. stoljeća“, a podrijetlo je riječi advent „od lat. riječi *adventus, -us, m.*, što znači *dolazak, dohod, početak.*“[3] Advent obilježava „pokora i priprava te radosno iščekivanje Gospodinova dolaska“, a čitanja u crkvama usretodočena su na „mesijanska proročanstva Ivana Krstitelja i Izaije te s odlomcima evanđelja koji prikazuju i opisuju Isusa kao ispunjenje tih proročanstava.“[4] Nadalje, „u zadnjem se tjednu liturgija usmjerava na Kristovo rođenje, a posebno se naglašava uloga Majke Kristove.“[5] U nekim mjestima „pripreme za Božić počinju već na Svi svete (1. studenoga) na posljednji pastirski blagdan u godini, na dan koji se naziva *prvim Božićem, prvim čelom ili prvom nogom Božića.“*[6]

Advent, koji se ujedno naziva i „*advenat, advent, došašće, dolazak*“, vrijeme je „od oko četiri tjedna prije Božića i to je početak crkvene godine“, a sastoji se „od četiri nedjelje koje neposredno prethode blagdanu Božića.“[7] Nova liturgijska godina „započinje prvom nedjeljom Adventa, oko blagdana Svetog Andrije (30. studenoga), odnosno prve nedjelje najbliže tom blagdanu, a „Sveta Barbara i Sveti Nikola su prvi sveci Adventa i upravo oni navješćuju skoro dolazeći Božić“, dok „četiri nedjelje Adventa simboliziraju četiri tisućljeća iščekivanja od

[2] Dragić, Marko. Suvremena etnografija vjerske usmene lirike u metkovskom kraju, *Hrvatski neretvanski zbornik 9*, Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu, Zagreb 2017., 245.
[3] Dragić, Marko. *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 415.
[4] *Ibidem.*
[5] *Ibidem.*
[6] Braica, Silvio. *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 6.
[7] *Ibidem*, str. 7.

stvaranja svijeta do dolaska Isusa.“[8] Ponedjeljkom, nakon dana Svetog Andrije, „u crkvi počinju zornice“, a te svete mise „započinju obično u šest sati ujutro“, kada se „molilo i pjevalo u čast Majke Marije“, a zora je „simbol Kristova dolaska, a znakom je i Kristove prolivene krvi kojom je nadvladan grijeh i ostvaren vječni spas.“[9]

Doba Adventa „obilježeno je ljubičastom bojom, odnosno bojom nade, a po kršćanskom vjerovanju vrijeme koje prethodi Božiću vrijeme je nadanja nanovom Isusovom dolasku na svijet.“[10] Na blagdan Svetog Klementa, koji se slavi 23. studenoga, „u mnogim su krajevima spremali drva za blagdane, te posebne panjeve badnjake, a gospodar kuće bi odabrao i ovcu od koje će se pripremiti božićna pečenka – *zaoblica, veselica*.“[11] „Tu su životinju obilno hranili i zvali su je *pečilo* ili *boško*“, a Sveti Klement „ili Kliment je inače patron stoke i na taj dan su seljaci obredno vodili stoku tri puta oko crkve, te nakon toga crkvu darivali u novcu ili naturi.“[12] Važno je istaknuti kako je panj badnjak „bio jedan od najraširenjih znakova Božića u Hrvatskoj“, a „najstariji spoemn o njegovom paljenju je onaj u Statutu grada Dubrovnika iz 1272. godine.“[13]

„Najnoviji zapisi (2004.-2006. godine) bilježe sjećanja kazivača o običaju paljenja panja badnjaka na širem području iz kojeg možemo izdvojiti one iz Dalmacije, na poluotoku Čiovu kraj Trogira, u Kaštel Štafiliću, Splitu, Bogomolju na otoku Hvaru, Žrnovnici kraj Splita, Kostanju u Poljicima, Dugopolju i u imotskom kraju (Poljica, Zagvozd, Medov Dolac).“[14] Postoji pretpostavka „o vrlo staroj europskoj tradiciji“ paljenja panja badnjaka i kako ta tradicija „pripada sredozemnom krugu vezanom uz područje nekadašnjeg Rimskog Carstva, iako neki etnolozi u njemu vide još starije korijene“, a jedno od tumačenja etimologije naziva badnjak jest njegovo povezivanje „sa staroslavenskom riječi u značenju bdijenje“, drugo pak „sa sanskrtskom sintagmom koja je naziv za zmiju (ili zmaja) što leži na korijenu stabla svijeta ili pod njim.“[15]

No, budući da se „dan uoči Božića slavi Badnjakom, etimološka istraživanja upozoravaju na indoeuropsku riječ *budhn*, sa značenjem dubina, dno i na njezinu moguću povezanost s oznakom noći, odnosno završetka dana koji je kao posljednji u godini upravo

[8] *Ibidem.*
[9] Dragić, Marko. *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 415.
[10] Dragić, Marko. *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 415.
[11] *Ibidem.*
[12] *Ibidem.*
[13] Vojinović Traživuk, Branka, *Jedan etnološki pogled na Božić*, Ethnologica Dalmatica 26, Split, 2019, str. 5.
[14] *Ibidem,* str. 6.
[15] *Ibidem.*

njezino dno.“[16] Svakako, može se reći kako je „običaj paljenja badnjaka vrlo stara europska tradicija koja je najčešća u mediteranskim zemljama, a poznaju ga i drugi narodi u našim susjednim područjima“, a u hrvatskim se krajevima „zadržao sve do pojave zidanih peći, odnosno nestanka ognjišta kao otvorene vatre u kući, što se u nekim ruralnim područjima Hrvatske događalo tek od sredine dvadesetoga stoljeća“ te je potom „taj dugovječni i rasprostanjeni običaj paljenja komada drva na Badnju večer ostao u sjećanjima ljudi sve do danas u bezbrojnim inačicama.“[17]

Advent je vrijeme „posta, molitve i svekolike priprave za doček Božića“ te se u to vrijeme „nisu smjele održavati svadbe i veselja, nije se pjevalo ni igralo, niti se gizdalo“, a iznimka je bio „blagdan Bezgrješnog začeća Blažene Djevice Marije (8. prosinca).“[18] „U dugim zimskim noćima djevojke i žene su se skupljale na sijelima (prelima) i čijale perje, vezle (u Slavoniji), vlačile i prele vunu (...) i pripovijedale, a muškarci su igrali prstena i kartali.“[19]

U adventu hrvatski katolici posebno štuju: svetu Barbaru, sv. Nikolu, svetu Luciju, Bezgrješno začeće Blažene Djevice Marije. Sveti Nikola i Sveta Lucija poznati su u narodu kao božićni darivatelji, „koji u predbožićno vrijeme donose djeci darove“, a običaj da sveti Nikola dariva djecu u adventsko vrijeme „kod nas je došao kao građanska tradicija otprilike krajem 19. stoljeća iz sjeverozapadne Europe.“[20] Treba istaknuti kako „prema najnovijim kazivanjima (zapisanim od 2008. do 2013. godine) zabilježene su različite manifestacije ovoga običaja koje su se odvijale u nedavnoj prošlosti“, te je tako „u Prološcu kraj Imotskog zabilježeno da su djeca ostavljala dobro očišćene čizmice pokraj prozora uoči blagdana, a ujutro bi u njima pronalazili jabuke, orahe i bademe“, no „ako bi dijete našlo šibu to je značilo da je te godine bilo neposlušno.“[21] Blagdan Svete Barbare, obilježavan 4. prosinca, poznat je po „sijanju pšenice, odnosno pšeničnog zrnja u tanjuriće, gatanju, proricanju, običaju polaženika i prvih božićnih čestitara.“[22] „Sveti Toma (21. prosinca) ponegdje je početak pravih božićnih blagdana – tada se ide na ispovijed i pričest. Na taj dan je također zabilježeno gatanje djevojaka, te klanje onoga što će se pripremiti za Božić“, dok se Tucin dan, odnsono Tučin dan, što je „dan prije Badnjaka“, ponegdje taj dan uoči Badnjaka nazivao i „kokošji badnjak“, a na taj se dan također „vrši klanje onoga što je spremno za Božić.“[23]

[16] *Ibidem.*
[17] *Ibidem.*
[18] Dragić, Marko. *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 416.
[19] *Ibidem.*
[20] Vojinović Traživuk, Branka, *Jedan etnološki pogled na Božić*, Ethnologica Dalmatica 26, Split, 2019, str. 2.
[21] *Ibidem*, str. 3.
[22] Braica, Silvio. *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 7.
[23] *Ibidem.*

2.1.1. Materice

Tri nedjelje prije Božića nazivaju se „djetinci, materice i oci.“[24] Djetinci je „treća nedjelja prije Božića. Stariji tada prijete djeci pa ih djeca, da ih odobrovolje, daruju.“[25] Materice ili majke nebeske jest „druga nedjelja prije Božića. Muškarci tada ucjenjuju ženske osobe i traže otkup.“[26]

„U Imotskim Poljicima Materice su prva svetkovina za pripravu Božića. Narednih su petnaest dana matere imale pune ruke posla. Pripravljale su robu i postole za djecu, jer su roditelji nastojali da barem pred Božić svakom djetetu kupe koji komad obuće i odjeće“, a „u Zagvozdu kod Imotskoga, dok bi djeca spavala, majke su im pripremale ušćipke i pekle divenice“, dok bi zetovi „na vratima kužine govorili: *Valjen Isus, gazdarice, / Čestitan ti Materice. / Ja san doša priko mora, / Da mi dadeš malo ora. / Mene vata zima i muka, Možeš malo i jabuka.“*[27]

2.1.2. Očići

Oci, očići ili oci nebeski, kako se ta nedjelja još zove, jest „nedjelja pred Božić“ i tada „djeca ili ženske osobe traže od muškaraca da se otkupe.“[28]

Na Materice i Očiće, kako fra Silvestar Kutleša opisuje, „mali je omršaj, na Božić veliki.“[29] Potom nastavlja opis slavlja ovog blagdana:

> *Starešina izriže meso, dici i ženskadiji bilo, sebi i drugim muškićim crljeno. Svako prama njegovu kipu, ko je veći njemu veće, ko je manji njemu manje. Na Božić na sva tri jedžeka nema dijobe. Svak ide koliko mu mira more podniti, svak pije brez mire. Nu, na dicu roditelji imaju pomlju, more ji vino privariti.*[30]

[24] *Ibidem*, str. 8.
[25] *Ibidem.*
[26] *Ibidem.*
[27] Dragić, Marko. *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 431.
[28] Braica, Silvio. *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 8.
[29] Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997., str. 270.
[30] *Ibidem.*

2.2. Badnja večer

Badnji je dan „u folklornom smislu najbogatiji dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi, a u središtu pozornosti su badnjaci.“[31] U kršćanskoj tradicijskoj kulturi „badnjaci su antropomorfirani i uz njih se vezuje kult pokojnika“, dok je vatra od badnjaka „mistificirana te se proricalo po jačini vatre badnjaka na ognjištu kao i badnjih krjesova“ jer se vjerovalo „da ta vatra daje snagu nadolazećoj godini.“[32] Vatra je „magijski izvor moći“, a „vatra badnjaka ima (re)generativnu funkciju Sunca“ te je je vatra badnjaka „davala toplotu i svjetlost za vrijeme Badnje večeri i božićnih blagdana.“[33] Tom su se vatrom „palile božićne svijeće, fenjeri, lučevi, maršiča, koji su osvjetljavali put pri dolasku na polnoćku.“[34] Vatra, kao takva, „u kršćanskoj simbolici predstavlja mučeništvo i vjerski žar, kao i pobjedu svjetla nad tamom, ali i personificirano čudovište koje riga plamen i može živjeti u vatri, a da na izgori.“[35] Ostatcima božićnoga badnjaka „narod je pripisivao antropejske značajke.“[36]

Paljenje badnjaka „spominje biskup Martin iz Bracare u Španjolskoj (umro 580. godine)“, a „od davnina su badnjak palili drevni Rimljani, južnoslavenski narodi, te Englezi, Francuzi, Nijemci, Portugalci, Letonci i dr.“, dok se „najstariji spomen badnjaka kod Hrvata nalazi u dubrovačkom Statutu *Liber statutorim civizatis Ragussi* iz 1272. godine, a spomije pomorce koji na Badnjak donose i u vatru polažu panj te bi za to bili nagrađeni.“[37]

O etimologiji riječi badnjak „izneseno je nekoliko teorija, a među njima su najčešće: *Badnjak, badnji* tumačeni su riječju *badanj* i po tome bi panj badnjak bio u svezi s drvom za badanj“, dok je Milovan Gavazzi ustvrdio kako „badnjak svoj naziv baštini od starocrvkenoslavenskog glagola *bъděti – bdjeti*, ili od pridjeva *badar* i od toga izvedenoga glagola *razbadriti se – razbuditi se, biti budan*“, a to tumačenje „afirmira i romanski naziv *vigilia – bdjenje, noćno stražarenje*“ jer taj naziv „*vilija, vilija Božja* zadržao se i kod Hrvata po sjevernom Jadranu, a kod nekih kajkavaca *Božićno navečerje* naziv je za Badnjak.“[38]

Badnjak ili Badnji dan, koji se slavi 24. prosinca, obilježen je „bdijenjem, paljenjem božićne svijeće, paljenjem panja badnjaka, čaranjem iskrama s ognjišta“ te se jedu „tzv.

[31] Marko Dragić. *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 67.
[32] *Ibidem.*
[33] *Ibidem*, str. 85.
[34] *Ibidem*.
[35] *Ibidem.*
[36] *Ibidem,* str. 67.
[37] *Ibidem,* str. 69.
[38] *Ibidem*, str. 68.

pokajnička jela“, a ovaj se bladgan naziva još i „*Badnje veče, Badnjica, vilija, vilija Božja, božićno navečerje*“, a ponekad se koristi i naziv „mlado leto, mlado ljeto.“[39]

Ovaj blagdan karakteriziraju „pripava hrane za Boži; škropljenje blagoslovljenom vodom; ukućana, domova, štala, stoke, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka; kićenje zelenilom, najčešće bršljanovim i lovorovim grančicama: domova, štala, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka, groblja; badnje pucanje; badnji krjesovi; slama; posipanje žitom badnjaka i onoga koji ga unosi; božićne svijeće; božićni bor; božićne jaslice; badnji post i badnja večer; večernja molitva; čekanje polnoćke; badnje koledanje; badnji ophodi; čestitanje; badnje zdravice.“[40] Od iznimne je važnosti „škropljenje blagoslovljenom vodom, jer blagoslovljena voda prvi sakramental kojemu se davala najveća zaštitna uloga protiv demonskih sila“, a zbog toga ju je crkvena sinoda „1688. godine predvidjela za sve nedjelje.“[41]

Fra Silvestar Kutleša opisuje kako se u Imotskoj kraini za Badnji dan jelo „jedan ili dva bakalarića.“[42] Na Badnji dan „velika čeljad suše, do večere malo će ko šta spušćati u grlo u osim vode. Taj dan svak ima posla. Kuću triba uredit i nakititi, kruva za tri dana pripraviti, svaki kruv ispisati. To je stopanjičin posa. Drva usići i doniti to je curski posa. Badnjake usići i dotrati, to je muški posa, da se postara. Božićna svića njemu je na glavi. Ako ima svoje vošćine, sam je i skalupi, ako nema, kupi gotovu u gradu.“[43] Fra Kutleša nastavlja kako „i sviću i varićak mora zelenilom okititi“, a varićak „stoji na srid sinije“ te „do varićaka čanjak, iz koga se čeljad kašikam drvenim mašaje i s kruščom bakalar i kumpire smoče.“[44] Fra Kutleša nastavlja s opisom blagoslova svetom vodom ukućana, kuće i okućnice prije večere, odnosno kako „stopanjica kršćenom vodom poškropi čeljad i sve kuće i oko kuće“ te da „uz to govori virovanje, a ostala čeljad private i slide.“[45]

Nakon blagoslova svetom vodom, „kućni starešina govori molitve“ te se „najprvo siti svoji mrtvi, svakoga po imenu spomene i G. Bogu priporuči sa 1 očinašom, 1 zdravom Marijom i 1 pokoj vičnjim“, a potom „G. Bogu i slavom i svetom Porođenju Isususovu priporuči sebe, svoju ženu, svoju dicu i svu svoju kućnu čeljad, te izmoli 1 očinaš, zdravo Mariju i slava

[39] Braica, Silvio. *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 8.
[40] Marko Dragić. *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 68.
[41] *Ibidem*, str. 69.
[42] Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997., str. 270.
[43] Ibidem, str. 271.
[44] *Ibidem.*
[45] *Ibidem.*

Ocu.“[46] „Zatim moli“, prema fra Kutleši, „za dobru litinu i za zdravlje svoga blaga“ te „napokon 1 očinaš, zdravu Mariju i slava Ocu za blagosov i berićat svoje čeljadi.“[47] No, „nakon večere jopet slidi molitva“ te potom unose badnjake. „Kućni starešina badnjake loži“, a „ako je star ili nemoćan zamine ga najstariji sin.“[48] „Unese jednoga i priloži s desne strane vatre, u to ispali drugi sin kuburu. Unese prvi sin i drugi badnjak i priloži s live strane vatre. Drekne i druga mala puška. Kad unese treći badnjak i stavi ga po sridi, odjekne i treća džeparica.“[49]

Fra Kutleša ističe kako starješina odmah po ulasku u kuću kaže djeci: „*Valjen Isus i Marija!*“, a oni odgovore sa: „*Uvik valjen Isus i Marija!*“ te kako potom starješina ukućanima kaže: „*Na dobro vam došla Badnja večer i Porođenje Isusovo!*“, a svi odgovore: „*I s tobom zajedno!*“ Kada se „badnjaci zagore, čeljad iđu na počinak. Valja se rano dizati i na prvu Misu prispiti.“ Nadalje, ističe fra Kutleša kako na rastanku svi kažu jedan drugome: „*Ko se prvi prene, neka zove!*“ te kako „ištom ponoći u svakoj kući čuje se žamor. Božićna je noć. Reda je rano se ustati, umivati, odivati i crkvi opremati.“[50]

Slika 1. Kućni starješina unosi panj badnjak u kuću[51]

„U Zagvozdu kod Imotskoga otac bi stavljao badnjke u vatru, i to dva veća sa strane, a manji u sredinu“ jer se vjerovalo „da će onoliko blagoslova biti koliko badnjak bude trajao“,

[46] *Ibidem.*
[47] *Ibidem.*
[48] *Ibidem.*
[49] *Ibidem.*
[50] *Ibidem.*
[51] Izvor: Braica, Silvio. *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004.

dok bi se „u Medvodolcu kod Imotskoga na Badnju večer stavljali na vatru na komin, a starišina kuće polijevao bi ih vinom i blagoslovio kršćenom vodom“ te bi se potom „svi prikrstili i molilo bi se Virovanje i Očinaši za mrtve, za mir u svijetu, za blagoslov“, kao što su se ujedno „pjevale svete pjesme.“[52]

„Ugljen, pepeo i nedogorjeli badnjak, na blagdan Sveta tri kralja, iznose se i ostavljaju u vinogradu, voćnjaku, masliniku i sl. i služe kao zaštita od nevremena i za što uspješniji rod.“[53] Taj običaj ima apotropejsku funkciju.[54]

Slika 2. Obitelj za panjom badnjakom oko kućnog ognjišta[55]

2.3. Božić

Za kršćane „Božić je dan kada se slavi rođenje Isusa, Sina Božjega.“[56] To je ujedno „dan mira i veselja.“[57] „Kršćanski mir, kako predlaže Bonaventura Duda, suoznačuje napredak, boljitak, blagostanje.“[58] Božić kao blagdan usko je povezan sa starim običajima slavljenja

[52] Marko Dragić. *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 73.
[53] *Ibidem,* str. 84.
[54] O tome više: Dragić, Marko. *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi,* Croatica et Slavica Iadertina br. 3, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2007., 369-390.
[55] Izvor: Braica, Silvio. *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004.
[56] Rihtman-Auguštin. *Dunja Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb 1995., str. 13.
[57] *Ibidem.*
[58] *Ibidem.*

zimske ravnodnevice. „Zimski solsticij i početak agrarne godine oduvijek bijahu izazov ljudima“ te su „različite civilizacije slavile tu prirodnu pojavu, nastojeći da učine neku vrstu bilance, te da uoči buđenja prirode na određen način osiguraju boljitak u neposrednom budućem razdoblju života.“[59] Riječ je, dakle, „o ciklusu rituala i običaja koji variraju od kraja do kraja, od jedne do druge etničke skupine i od nacije do nacije, te koji zapravo traju više od mjesec dana.“[60]

U početnim stoljećima kršćanstva postojale su nesuglasice oko utvrđivanja datuma Isusova rođenja te nastojanje da se utvrdi točan datum „bilo rezultat političkih nastojanja zastupnika Crkve da se nadvladaju poganska vjerovanja u Rimskome Carstvu ali i rasprava unutar Crkve o Kristovoj božanskoj naravi“, a ta je rasprava utjecala na odluke „o slavljenu Kristova rođenja, odnosno njegova krštenja.“[61]

Konačno je tek „crkveni sinod u Toursu 567. godine utvrdio razdoblje od dvanaest svetih dana, koje će obuhvatiti to zbog politikih, vjerskih i kulturnih razloga tako osporavano vrijeme.“[62] Štoviše, treba upozoriti i na povijesnu činjenicu „kojom su sve do današnjih dana prožete tradicije vezane uz božićne blagdane“, a to je da je „od karolinških vremena pa sve do uvođenja gregorijanskog kalendara u 16. stoljeću, u crkvenim rokovnicima godina započinjala Božićem.“[63]

Fra Silvestar Kutleša zabilježio je u svom djelu *Život i običaji u Imockoj krajini* sljedeće običaje kada se radi slavljenju Božića:

> *Božić slavi svak, i mrtvi starac i nejako dite. Na Božić svakomu je bolje, pa i živomu u seljačkoj kući. Starac se o Božiću nikako priporodi, dite se najide i naigra i napiva, a i blago se punim jaslam na Božić veseli. O Božiću kolo igra, čeljad se miri i ljubi, momci i divojke u kolu pivaju, igraju i dogovaraju, dica voće kupe, što ga cure svojim dragim priko kola dobacuju. Oženjeni ljudi i žene mladost promatraju u kolu i u duši se svoje mladosti sićaju.*[64]

[59] *Ibidem*, str. 13.
[60] *Ibidem.*
[61] *Ibidem.*
[62] *Ibidem.*
[63] *Ibidem.*
[64] Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997., str. 269.

Štoviše, zabilježio je i sljedeću poslovicu glede Božića: „*Ko na Božić božićnji ručak traži, neće da ručati.* Tako naš narod govori, a što vas narod govori, nije laž.“[65]

Pripreme za Božić u Imotskoj krajini započinju, kako je Kutleša opisao, od Svih Svetih. „Od Svisveti do Božića malo manje od dva miseca, more se pripraviti i velika kuća, kamo li ne mala. Nu za Božića oće se puno stvari i stvarčica, bolje na vrime početi. To pametni seljaci i čine.“[66] Kako dalje ističe fra Kutleša, prva je briga starješini kuće „roba čeljadi.“[67] Kako on kaže: „Svako čeljade za Božić pita koji laptić robice. I staro i mlado i muško, a najiskoli žensko, čezne za novom robicom, za Božića. Jadni starešina rada bi ugoditi svima, ali nema čime. S onim što vaga odnese sto budža valja začepiti. Prva je u se, pa na se. Sam Bog znade, koliko je u selu kuća, što ni za Božića svoga žita nemaju.“[68] Fra Kutleša u svom opisu božićnog slavlja u Imotskoj krajini ističe veliku neimaštinu koja je nekoć vladala tim krajem te ističe kako „svakoj kući triba soli, ulja, petrulja, šuverina, drva, badnjaci.“[69]

Na božićno jutro „zvona na crkvi zvone prva, slave, podikoja puška ovde – unde prasne, glavnje sivaju po putim, vrime je da se polazi“[70], kako je fra Kutleša opisao nekadašnja božićna slavlja u Imotskoj krajini. „Pri dolasku“, nastavlja Kutleša, založe se kojom suvom smokvom i rakijaju misari i aj crkvi“, a „putom najstarije čeljade prid čeljadi Boga moli, momci izostanu, puške pale i nadmeću se u pucanju, čija će bolje riknuti“ a pred crkvenim vratima „svaki mlađarac ispali pušku, s punom puškom u crkvu ne valja ulaziti.“[71] Kad se okupe seljani, „počme prva sv. Misa“ i ta je misa bila, kako opisuje fra Kutleša „pivana“, po njegovim riječima.[72] „Ne znaš ko više rasteže, ko bolje ustresa, ili misnik ili pivači. Zaludu, kažu seljani nema više stari pivača.“[73]

Nakon pjevanja, slijedi božićna pjesma „*U se vrime godišća, mir se svitu navišća, porođenje Ditića, svetom Divom Marijom!*“[74] Kako ističe fra Kutleša: „Kad dođu do oni riči *Kralj u jaslam ležaše, a odiće nemaše, Bog uboštvo ljubljaše, svetom Divom Marijom!* Mnogomu siromaju od miline suza na oko dođe.“[75] Potom nastavlja fra Kutleša kako „iza evanđelja slidi predika“, a „misnik obično tumači evanđelje iz prve Mise“ te govori „o dobroti

[65] *Ibidem.*
[66] *Ibidem.*
[67] *Ibidem.*
[68] *Ibidem.*
[69] *Ibidem*, str. 270.
[70] *Ibidem*, str. 271.
[71] *Ibidem.*
[72] *Ibidem.*
[73] *Ibidem.*
[74] *Ibidem.*
[75] *Ibidem*, str. 272.

i milosrđu Božjemu, o dostojanstvu i vridnosti čovika“, a „na stotine svića po crkvi gori, crkva sjaje, tamjan se k nebu diže.“[76]

Nakon prve svete mise slijedi druga misa, koja se u Imotskoj krajini nazivala „zornica“ te je to bila „mala Misa, ne piva se ništa, nego pištula, evanđelje i Božićna pismica“, a ta je „zorna Misa“ završavala redovito „taman sa svanućem.“[77] Po završetku te druge mise, seljani bi se okupili pred crkvom te božićali. „Puk iz svakoga komšiluka okuplja se napose, jedno drugo pozdravi: *Na dobro ti doša Božić! – I s tobom zajedno! – Jesmo li zdravo i mirno! Jesmo Bogu vala!* Pristupi jedno drugomu poljube se, zatim rakijaju i daruju. Muški vadi rakiju u boci ili ploski, žensko iz nidara krušku, jabuku, suvi smokava, oraja, bajama. Odma iza božićanja svak iđe svojoj kući na ručak.“[78] Nakon božićnog slavlja pred ckrvom uslijedio bi božićni ručak, a fra Kutleša ističe kako bi prije ručka bile „duge i svečane molitve.“[79] Kako fra Kutleša kaže u svojoj knjizi: „Kućni starešina govori, ostala čeljad odgovara. Glavnjom užeže božićnu sviću. Zatim svi skupa ručaju. Nijedno kućno čeljade ne smi izostat na božićnjom ručku“, koji je bio „svečan i obilat“ te „svak triba da je zadovoljan.“[80] „Vino se pije bukarom. Dici private bukaru stariji, dok se ne napiju“, a kad završi ručak „starešina utrne sviću sa škriljkom šenečena kruva namoćenu vinom“ te „prid čeljadi zavali G. Bogu na daru i milostima.“[81]

Potom se djecu spremalo za sljedeću misu koja je „počimlje na deset sati“, a tu su treću misu nazivali kad „pučkom Misom“ te je i ona bila „pivana i svečana“ te je puno svijeća gorilo, tamjan je kadio oltar, a „na oltaru sve je novo i sjajno, na misniku najbolja misnička košlja i parameta.“[82] Ta treća božićna misa uvijek je bila „u Zmijavcim“, a kad završi treća misa „narod prid crkvom dugo ne stoji, Božić je, na ovi dan svakomu je svoja kuća draga“, a „kod kuće čeka užina“ te, kako ističe fra Kutleša „na Božić sramota je u tuđe kuće zalaziti i tuđu čeljad na Božić uzbunjivati“, a nakon užine „ljudi se na dvor sastaju razgovaraju, divane; po Božićnom vrimenu, po Božićnoj svići, o godini i vrimenu gataju.“[83] Pred suton, „čeljad se vraćala kući, primiče k vatri, brzom će početi večernja molitva“, a budući da je „čeljad sita i mirna, te večeri još svečanije Boga moli“ te je „večera obilata, ali čeljad malo idu i malo piju, jedva čekaju da zemlji panu i zaspu.“[84]

[76] *Ibidem.*
[77] *Ibidem.*
[78] *Ibidem.*
[79] *Ibidem.*
[80] *Ibidem.*
[81] *Ibidem.*
[82] *Ibidem.*
[83] *Ibidem.*
[84] *Ibidem.*

Slika 3. Obitelj u svom domu moli božićnu molitvu[85]

Po vjerskom običaju, „Božić je blagdan mira na zemlji“, te je u u seljačkoj tradiciji to zaista i bio „dan mirovanja i spokoja, kratak predah u neprekidnom nizu radnih dana i obveza“, stoga su „ljudi odmarali i taj dan nastojali proživjeti u mir, obilnu jelu i dokolici.“[86] Budući da je „Božić značajan međaš u kalendaru, a dugo je označavao početak godine, ljudima je bilo važno kako će i sam taj dan proteći jer, vjerovali su, po magiji analogije mnogo toga što se toga dana događa znakovito je za protok naredne godine te je tako nastala pučka božićna pobožnost koja često združuje magijsko i kršćansko.“[87]

2.4. Sveti Stjepan Prvomučenik

Sveti Stjepan Prvomučenik rođen je „početkom 1. stoljeća.“[88] Nakon Kristova Uzašašća „apostoli su ustanovili sedmorici đakona“, a „prvi među njima bio je sv. Stjepan.“[89] Sveti Stjepan bio je „lažno optužen da je govorio protiv Mojsija“, a kad je bio „izveden pred velikog poganskog svećenika, Stjepan je govorio znamenitom besjedom“, što je „razjarilo svjetinu koja ga je izgurala izvan zidina Damaska i kamenovala ga.“[90] Sveti je Stjepan

[85] Izvor: Braica, Silvio. *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004.
[86] Rihtman-Auguštin. *Dunja Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb 1995., str. 119.
[87] *Ibidem.*
[88] Dragić, Marko. *Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 27 (1). Etnografski muzej Split, 2020., str. 38.
[89] *Ibidem.*
[90] *Ibidem.*

dostojanstveno podnio svoje mučeništvo, govoreći: „*Gospodine ne uzmi im ovo za grijeh!*“[91] te je potom usnio. „Nakon raspeća Isusa Krista bilo je to prvo mučeništvo kojim je posvjedočena vjera u Isusa Krista“, a to se dogodilo „oko 36. godine“, dok je „službeni svjedok mučeništva bio veliki progonitelj kršćana Savao.“[92] Zanimljivo je istakniti kako je „svećenik Lucijan u Palestini u viđenju doznao gdje se nalazi Stjepanovo ukopano tijelo te je svečeve relikvije 415. godine donio u Jeruzalem“, a odatle su relikvije bile „prenesene u Carigrad, a 560. godine u Rim uz tijelo sv. Lovre.“[93] Prema legendi „sv. Lovro se okrenuo na bok i pružio ruku sv. Stjepanu“ te otud dolazi izreka „otmjeni Španjolac.“[94]

Blagdan svetog Stjepana „po gregorijanskom kalendaru štuje se 26. prosinca, a spoeman Načašća relikvija sv Stjepana svetkuje se 3. kolovoza.“[95] Štovanje sv. Stjepana „seže u 4. stoljeće“, a „na području današnje Hrvatske rano se proširio kult sv. Stjepana Prvomučenika o čemu svjedoče starokršćanske crkve posvećene tome svecu, od Istre do Cavtata te u Zahumlju (današnjoj Hercegovini) sv. Stjepan prvomučenik višestruki je zaštitnik.“[96] Sveti je Stjepan zaštitnik „Bečke nadbiskupije i Bečke katedrale“, kao i „konja, timaritelja, koijaša, bačvara, podrumara, zidara, tesara, klesara, tkalaca i krojača“, a vjernici mu se redovito preporučuju „protiv glavobolje, bolova, kamenca mjehura i žučnog kamenca, protiv opsjednutosti i za laganu smrt.“[97]

Njegov se blagdan „od 380. godine štuje se kao drugi dan Božića“, a blagdan se i spomen u narodu naziva: „*Stjepanovo, Stipanovo, Stipanje, Stjepanje, Stipindan, Stipindan Božićni, Stepandan, Stipdajdan, Štefanje, Šćepandan* i sl.“[98]

U Imotskoj krajini ovaj se blagdan naziva „Stipinjdan Božićnji“, a u Runovićima „dvi su svečanosti, jedni slave sv. Stipana, Isusovog prvog mučenika, drugi slave i sv. Stipana i krsnu slavu, iliti brgulju.“[99] Fra Silvestar Kutleša opisuje slavlja u Runovićima sljedećim riječima:

> *Puk ruča kod kuće i ne vraća se nego na večaru. Samo brguljari poslim Mise iđu kući i na užinu, sa svojom rodbinom, svojtom i prijateljima. Na ručku svi*

[91] *Ibidem.*
[92] *Ibidem.*
[93] *Ibidem.*
[94] *Ibidem.*
[95] *Ibidem.*
[96] Dragić, Marko. *Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 27 (1). Etnografski muzej Split, 2020., str. 39.
[97] *Ibidem,* str. 45.
[98] *Ibidem.*
[99] Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997., str. 273.

žegu sviću, isto ka i na Božić, na večari ne. Brguljari žegu i na ručku i na užini. Prid crkvom Gospinom u Runovićim igra kolo, sve do mraka. Kolo je jedno, ritko dva. Cura i momaka uvati se za ruku 30-40-50 pari. Jedna cura stoji u sri kola, jedan momak vanka, ovi momak nasrće da kolo raskine ili se ispod ruku provuče i divojku uvati i poljubi, divojka se čuva i brani, a čuva je i cilo kolo. Po nesreći, ako je stigne i poljubi, odma kolari odaberu drugi par, prvi par više ne alja. Kolo se jopet vrti i uajednički piva i novu divojku čuva. Tako se parovi minjaju, mladost se igra – piva i veseli. Stariji ljudi i žene gledaju i piju, dica igraju na plovke ili na oraje ili na bajame. Baš stari ljudi drže se blizu bačava i s bukarom jedan drugomu nazdravljaju, prijateljske razgovore vode i prijateljstva sklapaju ili obnavljaju. Digod kolo igra i drugačije. Odaberu prikladnu djevojku i ture u kolo. Dok kolo igra i okreće se, divojci pripiva: „Ljubi Mare koga ti je drago/ Ako nećeš nikoga/ Šibaj more iz kola!" Koga Mara poljubi, u kolo ulazi. Zatim odaberu momka, utraju u kolo i njemu pripivaju. Je li sunce zašlo za Mračaj, matere povedu ćeri kući, matere povedu ćeri kući, ćeri se otimlju dok mogu, čim nestane divojaka iz kola, nesta i kola, nesta i derneka u Runovićim, na Stipinjdan Božićnji.[100]

Neki vjernici „štuju sv. Stjepana kao zaštitnika svoje obitelji i rodbine", a brgulja je „naziv za ta običaj", a naziva se još i „krsna slava, fjera, fešta."[101] Brgulja je „zajednička svetkovina župe, sela ili obitelji koji slave određenog sveca, svoga nebeskog zaštitnika", a „svako selo ima svoju brgulju, blagdan sveca zaštitnika, kojemu je posvećena župna crkva, a pojedini zaseoci slave i blagdan sela kojemu je u njihovu zaseoku posvećena manja crkva ili kapela."[102] Ipak, neka su sela „za brgulju uzeli sv. Stjepana Prvomučenika iako je crkva u njihovoj župi posvećena drugom nebeskom zaštitniku" te je takav slučaj „primjerice u Runovićima Gospina crkva, a slavi se brgulja na Stipandan božićni."[103] Tada je običaj „da se na blagdan pozovu gosti i iz drugih sela i to oni kod kojih su oni bili pozvani na njihovu brgulju", kao i to „da se od svakog jela ponešto pošalje na dar i starijoj čeljadi od prijatelja uzvanika koji nisu mogli doći na brgulju."[104]

[100] *Ibidem*, str. 273.
[101] Dragić, Marko. *Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 27 (1). Etnografski muzej Split, 2020., str. 51.
[102] *Ibidem.*
[103] *Ibidem,* str. 52.
[104] *Ibidem.*

2.5. Sveti Ivan Evanđelist

Treći dan Božića naziva se „*Ivanuš, Ivanja, Janušovo, božićno Ivanje, božićni Ivanjdan* (27. prosinca“ i to je „blagdan Svetog Ivana“ te se tada „vrši blagoslov vina u crkvama, iznosi se božićna slama van i stavlja na voćke, pale se koleda“, a ujedno bi se na taj dan „i ukuća pomela, što se nije smjelo napraviti na sam Božić ili Stipanje.“[105]

Fra Silvestar Kutleša opisuje „Ivanjdan Božićnji“ u Runovićima koji se u tom mjestu slavio „i u crkvi u u narodu, ko Božićnji svetac“, a misa je bila „kod Gospe u Runovićim ka i na Stipanjdan.“[106] „Tuđeg naroda nema, domaćega jedva pola od jučerašnjega“ te tada u Runovićima „drže dernek, kolo, prodaju piće“, a „Lešine drže i brgulju“ te „na ručku u svakoj kući užiga se Božićnja svića, u Lešina i na ručku i na užini.“[107] Ističe, štoviše, kako „niti ima jučerašnjega svita, niti jučerašnjega veselja“ te kako da nema Božića „po svoj prilici ne bi i kola ni derneka bilo.“[108]

2.6. Nevina dječica ili Mladinci

Četvrti dan Božića Katolička crkva svetkuje kao spomendan Svete nevine dječice. To je spomendan na dan kad je Herod Askalonit „zapovjedio da se pobiju svi dječaci od dvije godine do jednoga dana života. Herod je mislio da će tako ubiti novorođenoga kralja Isusa Krista. Međutim anđeo se u snu javio sv. Josipu i rekao mu da uzme Isusa i majku njegovu i da se sklone u Egipat. Tako je Isus Krist spašen.“[109]

Taj spomendan zove se još i „*mladenci, mladinci, mladijenci* (28. prosinca“ i to je „običaj šipanja o *Nevinoj dječici*“ kojim se „obnavlja sjećanje na djecu koja su stradala za Isusa“ te se taj dan zove još i „*herodeševo, šibarjevo.*“[110] Fra Silvestar Kutleša ističe kako na taj dan, koji se u Imotskoj krajini naziva mladincima, ne događa ništa, a „ko je još željan derneka, ide u Podbalje.“[111]

[105] Braica, Silvio. Božićni običaji. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 8.
[106] Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997., str. 273.
[107] *Ibidem.*
[108] *Ibidem.*
[109] Dragić, Marko. Sveta nevina dječica u hagiografiji i hrvatskoj kulturnoj antropologiji. Ethnologica Dalmatica 28. Split, 2021., 51.
[110] Braica, Silvio. Božićni običaji. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 9.
[111] Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997., str. 273.

U kući „dici triba dati kakav darčić“, koji se nekoć sastojao od „ili suvog grožđa, ili suvi smokava, oraja, bajama, ma šta bilo, samo neka dica za Mladince znadu.“[112] A neki, kako dalje opisuje, „običaju na Mladince svoju dicu išibati – vele – da će se dica ispraviti, ako su kriva i neposlušna.“[113]

2.7. Silvestrovo

Sveti Silvestar I. „iznimno je značajan papa“ koji je još „kao biskup proživio mnogobrojna mučenja i pogubljena kršćana“, a papa je bio „od 31. siječnja 314. godine do 31. prosica 335, godine“, odnosno taj „po dužini pontifikata osmi papa“ bio je papa „21 godinu, 11 mjeseci i jedan dan“, te je ujedno „prvi papa koji je umro prirodnom smrću“, čiji se spomenada obilježava „31. prosinca, a taj dan poznat je u narodu kao Silvestrovo ili Savistrovo (u Dalmaciji).“[114] Uz tog se papu „vezuje mnogo legendi“[115], a koje je Jakob od Voragine zapisao „u svojem znamenitom djelu *Legenda aurea*“, u kojem „ime Silvestar etimološki trojako tumači: 1. Kao složenicu *sile* ili *sol* kao svjetlo i *terra* kao zemlja, dakle svjetlo na zemlji; 2. Silvestar (*silvas* + *trahens*) – divlje muškarce teško je obratio vjeri; 3. Silvestar – zelen, koji je oslobođen od svih požuda i pun granja među nebeskim stablima.“[116]

Sveti Silvestar „je bio sin Juste, a učio je od svećenika Cyrinusa koji je učinio velika dobročinstva“ te se jedna od legendi vezuje uz Timoteja, koji je došao u Silvestrovu kuću jer ga „nitko nije htio primiti jer je propovjedao vjeru Isusa Krista“, a kako je Timotej „imao obilje bogatstva“, vladar „Tarkvinije zapovjedio je da se Silvestra žrtvuje idolima.“[117] Njemu je Silvestar rekao: „Zli čovječe, imat ćeš muke koje nećeš izdržati. Umrijet ćeš ove noći.“[118] Iste noći „kosti ribe su mu se zaglavile u grlo i točno u ponoć je umro.“[119] Sveti se Silvestar „izbavio iz zatvora“, te je bio „toliko milostiv da su ga svi kršćani voljeli jer je bio kao anđeo cijelim tijelom, svet u poslu, dobar savjetnik, strpljiv i darežljiv, čvrsto utemeljen u vjeri“, a „imao je popis udovica i siročadi kojima je pomagao“ te je „postio sve petke i subote.“[120] Kada je „sav narod“ izabrao Silvestra „za velikog rimskog biskupa“, on je uspostavio „post srijedom,

[112] *Ibidem.*
[113] *Ibidem.*
[114] Dragić, Marko. *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015, str. 304.
[115] *Ibidem.*
[116] *Ibidem*, str. 305.
[117] *Ibidem.*
[118] *Ibidem.*
[119] *Ibidem.*
[120] *Ibidem.*

petkom i subotom, a četvrtak je posvetio kao nedjelju.“[121] Postao je biskupom rimskim „za vrijeme vladavine cara Konstantina I. Velikoga, sina Konstancija I. Klora i svete Jelene Križarice.“[122] Za njegovog pontifikata „325. održan je Prvi opći sabor u Niceji, na kojem je osuđeno arijevsko djelovanje.“[123]

Uz Svetog Silvestra vezuje se i legenda o krštenju Konstantina Velikog, koji je zbog ozdravljena htio ubiti „tri tisuće male djece kojoj su trebali rezati grla kako bi Konstantin u kadi imao vruću krv koja će ga izliječiti“, no sažalio se nad djecom i majkama te zaključio da bi „to bilo okrutno zdravlje, kupljeno od toliko nevinih.“[124] Sljedeće su se noći caru „u snu ukazali sveti Petar i Pavao“[125] te mu rekli da mu je Bog oprostio i da dovede Svetog Silvestra koji se skriva u planini sa svojim činovnicima zbog Konstantinovih progona kršćana te da će tada biti izliječen. „Silvestar je došao Konstantinu i ovaj mu je ispričao ukazanje u snu“, a nakon što mu je Silvestar pokazao „slike svetog Petra i svetog Pavla“, car je „otišao u crkvu svetoga Petra i priznao sve svoje grijehe“ te je „deseti dio svoga posjeda dao Crkvi.“[126] Prema još jednoj legendi „u Rimu je postojao zmaj u jami koji je svaki dan svojim dahom ubijao više od tri stotine ljudi“ te je car „pitao Silvestra za savjet“, koji mu je rekao „kako se snagom Boga obvezao da će prestati stradanja od zmaja.“[127] Nakon što se Sveti Silvestar počeo moliti, ukazao mu se sveti Petar i rekao: „Sa svoja dva svećenika idi sigurno na zmaja i kad dođeš do njega, reci mu: *Naš Gospodin Isus Krist koji je rođen od Djevice Marije, razapet, pokopan i uskrsnuo, a sada sjedi s desne strane Ocu, koji će doći suditi žive i mrtve*.“[128] Silvestar se „spustio s dvije svjetiljke sto pedeset koraka i našao zmaja te mu rekao riječi koje mu je rekao sveti Petar, a „tada se Rim spasio od otrova zmaja i mnoštvo se odreklo lažnih idola i prihvatilo kršćanstvo“, nakon čega je car Konstantin Veliki „u znak zahvalnosti, kao sluga vodio konja na kojemu je jahao Silvestar“ te time „pokazao svoju poniznost“, a car je također „napustio Rim i preselio se u Konstantinopol“ te prema lengendi „Silvestru je ponudio carsku krunu.“[129] Poslije je car „izdao zapovijed da se u cijelom Rimskom Carstvu ima štovati Isus Krist kao jedini pravi Bog.“[130]

[121] *Ibidem.*
[122] *Ibidem.*
[123] *Ibidem*, str. 308
[124] *Ibidem.*
[125] *Ibidem.*
[126] *Ibidem.*
[127] *Ibidem.*
[128] *Ibidem.*
[129] *Ibidem.*
[130] *Ibidem.*

Kada je „Silvestar bio na samrti, pozvao je svoje svećenike i upozorio ih da su ljubav, te da marljivo uređuju svoje crkve i čuvaju svoja stada od vukova“, a obično se „prikazuje u papinskoj odori, s mitrom ili tijarom, noseći biskupski štap i knjigu“, no „pokatkad se na slikama pojavljuje sa zmajem, pto simbolizira da je za njegova pontifikata slomljeno poganstvo u Rimskom Carstvu.“[131]

Nekoć su se u „u Slivnu pokraj Imotskoga na Silvestrovo, oko sam navečer, ljudi okupili u dimnu *kužinu* uz vatru“ te bi se svi „tu grijali“, a došli bi „susjedi, kumovi i drugi prijatelji“, „popila bi se koja kapljica pa bi se pričale priče, smijali bi se, pjevali, palili“ te bi bilo „veselo“, a „bacila bi se koja *bržolica* na gradele“ te bi se neki na tim slavljima „napili i tu zaspali.“[132]

2.8. Nova godina ili Mlado lito

Nova godina koja se obilježava 1. siječnja, „naziva se Mali Božić ili Mladi Božić“, a „proslavljala se svečano u kući, slično Božiću.“[133] Nova se godina prema fra Kutleši u Imotskoj krajini nazivala „Mlado lito“ ili „Mali Božić.“[134] „Na Mlado lito jutrom u svakoj kući pije se rakije i ide voće, bolje kuće piju i kavu“, a „ručak je obilat, svića se žeže, na užinu malo ko misli, svi misari ostaju na derneku u Zmijavcim, lipo do mraka.“[135] Tko ima prijatelja u Zmijavcima „u njega je na užini, ko nema, užine i ne gleda, slađe će večerati kod svoje kuće“, a na „uranku kućna čeljad pozdrave se: Na dobro ti došlo Mlado lito i Nova godina!“, na što bi se odgovorilo: „I s tobom zajedno!“[136] A jednako tako „pozdravi, ko je od pameti, svakoga znanca – prijatelja pa i komšiju“, a „župnik, nakon sv. Mise, istim pozdravom počasti vas puk u crkvi.“[137]

Kod crkve u Zmijavcima nekoć bi se na ovaj blagdan okupili mještani te bi „osim Zmijavčana i Runovićana“ bili i „Podbapci, Vinjančani, Poljičani, Podosojani i Slivanjci“, a kod crkve bi se prodavalo „vino i šuplje kolače po dva – tri krčmara“, dok bi mladi igrali kolo, „stariji ljudi razgovaraju se i piju, dica se igraju, na crkvi barjak vije.“[138] Dobro raspoloženje ponekad je znalo pokvariti „slabo vrime, a digod i bitka među momcim iz različiti sela“ jer

[131] *Ibidem,* str. 306.
[132] *Ibidem*, str. 321.
[133] Braica, Silvio. Božićni običaji. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 8
[134] Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997., str. 274
[135] *Ibidem.*
[136] *Ibidem.*
[137] *Ibidem.*
[138] *Ibidem.*

momci „vole smutnju zametnti na derneku kod crkve, neka sva sela vide i znadu za njiovo junaštvo.“[139] Navečer bi svatko večerao u svojoj kući, „ali se ne žeže Božićnja svića“, no „ako je koji ugarak od badnjaka Božićnji osta, valja ga ta dan izgoriti i lug u kakav stari sud skupiti.“[140]

2.9. Sveta tri kralja ili Vodokršće

Kada su Izraelci nekoć „prolazili kroz moapsku zemlju mezopotamski prorok Balaam izrekao je proročanstvo da će se roditi kralj i da će tom prigodom svijetliti čudnovata zvijezda. (IV Mojs. 24,17)“, a to se proročanstvo „i obistinilo.“[141] „Prigodom Isusova rođenja Božjom se voljom pokazala čudnovata zvijezda nad Betlehemom gdje se rodio Isus.“[142]

U kršćanskoj je ikonografiji „čudesna antropomorfirana zvijezda kraljevima Baltazaru, Melkioru i Gašparu navijestila Isusovo rođenje“, a „usred zvijezde bio je lik anđela ili je to bio anđeo koji je letio noseći u rukama zvijezdu, a katkad se unutar zraka blistave zvijezde pojavljuje Krist kao dijete.“[143]

Posljednji dan božićnog ciklusa su „Sveta tri kralja (6. siječnja), kada se vrši blagoslov kuće i blaga, a poznat je i ophod (s elementima koleda) zvjezdara, zvezdara ili tri kralji“, a taj se dan „naziva i Vodokršće“ te bi ljudi „toga dana u crkvi blagoslovili vodu, te je davali blagu, s njom blagoslivljali kuću, polja i sl.“[144]

„U našim krajevima i svim zapadnoeuropskim kulturama crkveni blagoslov vode ili i narodni običaji s vodom na Tri kralja simboliziraju dan Isusova krštenja.“[145] Na taj se blagdan skidaju „ukrasi s božićnog drvca i ono se iznosi iz kuće“ te s tim blagdanon „završava božićni ili, šire, zimski ciklus narodnih običaja i počinje novi specifčni ili prijelazni ciklus, poznat kao pokladni.“[146] Sveta tri kralja, „ili Bogojavljanje, ili Vodokršće predstavljaju završetak božićnih blagdana“ i taj se blagdan nekada „zvao Tri mudraca od istoka“, badnjak „koji se stavljaju na Badnju večer da malo gori s ostalim drvima dogorio bi na Tri kralja“ te je to „značilo da su božićni blagdani završili.“[147] „Toga dana iz kuće se iznosi i božićni bor“, a upravo „ti dani u

[139] *Ibidem.*
[140] *Ibidem.*
[141] Marko Dragić. *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 96.
[142] *Ibidem.*
[143] *Ibidem.*
[144] Braica, Silvio. *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 9.
[145] *Ibidem.*
[146] *Ibidem.*
[147] Marko Dragić. *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 98.

srcima vjernika bude svijest o pripadanju Božjem narodu i poticaj su da poput mudraca s Istoka svatko potraži Boga, pokloni mu se i daruje ono što u srcu nosi.“[148]

Blagoslovljena vode „čuva se do idućeg Vodokršća u kućama, kojim će domaćin u određene dane i po potrebi škropiti ukućane, stvari i imanje.“[149] Škropljenje svetom vodom „je obred kojim svećenik ili biskup škropilom, a domaćin, domaćica ili drugi tko od ukućana grančicom, na primjer, hrasta, bora ili jele, prskaju blagoslovljenom vodom osobe, stvari, domove, štale, dvorišta, vrtove i sl., s namjernom da se očiste i da se od njih odagnaju demoni.“[150] Obred škropljena blagoslovljenom vodom „je drevnoga porijekla i nalazi se u mnogim religijama.“[151] U kršćanskoj civilizaciji „obred škropljenja sakramentu krsta postoji od samih početaka.“[152] Osim tog sakramenta, „obred je u Katoličku crkvu uveden preko galikanske Crkve u 15. stoljeću“, a škropljenje kako životinja, tako i kuće i predmeta „obavlja se uoči Vodokršća ili na sam blagdan.“[153] „Prije izlaska sunca na blagdan Sv. tri kralja domaćin blagoslovljenom vodom škropi stoku moleći se Bogu“, a „domaćica na isti način škropi vrt, dvorište i dr.“[154]

„Razdoblje od Božića do Sveta tri kralja u narodu je poznato kao dvanaestodnevica“, a taj je naziv „prisutan još od staroindijske civilizacije, a poznaju ga Rusi, Nijemci i drugi narodi.“[155] „U Toursu je sinod 567. godine to razdoblje nazvao razdobljem radosti“, a „nastank toga razdoblja neki vide u razlici između mjesečne i sunčane godine, pa tih dvanaest dana pridodaju mjesečnoj godini“ te se zbog toga „ti dani kod mnogih naroda smatraju sudbonosnima.“[156] Voda je, valja istaknuti, „magijski izvor moći“, koji u kršćanstvu „simbolizira pranje, čišćenje i nevinost.“[157]

Vjerovalo se nekoć „da se uoči Bogojavljenja oko ponoći otvori nebo“, a „onaj tko bi to vidio bio je sretan jer bi mu se ispunile sve želje koje zaželi u tim trenutcima.“[158]

U Imotskoj krajini Vodokršršće ili Bogojavljanje je „velika svetkovina, zadnji svetac Božićnji“, a „svetkuje se i u crkvi i u kući“, no „u kući ne more se s Božićom pomišati.“[159]

---

[148] *Ibidem.*
[149] *Ibidem*, str. 99.
[150] *Ibidem.*
[151] *Ibidem.*
[152] *Ibidem.*
[153] *Ibidem.*
[154] *Ibidem.*
[155] *Ibidem,* str. 109
[156] *Ibidem.*
[157] *Ibidem.*
[158] Marko Dragić. *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 110.
[159] Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997., str. 274.

„Istina, i na Vodokršće na ručku žegu Božićnju sviću“, ističe fra Silvestar Kutleša, „pije se vino bukarom, ali nema Božićnjega blaga i obilja na trpezi.“[160] „U crkvi je obično prid pučku Misu blagosov bode“, a „uoči Vodokršća dva čovika naliju jednu malu čatrnjicu, uz crkvu, vode kišnice“, koja može „držati oko dvadest stolitara.“[161]

Fra Silvestar Kutleša opisuje obred blagoslova vode sljedećim riječima:

> *Oko devet sati i po jutrom počimlje blagoslov vode. Blagoslov je veliki i svečani, dura više od jednoga sata. Glavar nosi križ, remeta škropljenicu, jedan crkovinar nosi kadijonik, a ostali sviće, sveto ulje, so i libar. Misnik piva blagosov, pivači odgovaraju. Kad svrši blagosov nastane jagma, ko će prvo naliti svoj sudić blagosovljene vode. Vode pola priteče, isto se jagme. Taka je ćud u maloga naroda. Iza blagosova slidi pivana pučka Misa, na Misi piva se Božićnja pismica. (...) Stopanjica na Vodokršće u večer poškropi vodom blagosovljenom: čeljad, kuće, životinju, žito, brašno, konobu; govori uz to virovanje, sva čeljad za njom. Na Vodokršće prvo večare duge su i svečane molitve. Čeljad pita pomoć Božju i Njegov blagosov u ime oni sv. riči i blagoslovljene vode onoga dana. Svak visi o riči Božijoj, ali težak to i viruje i u molitvi ispovida.*[162]

2.10. Poklade

Podrijetlo folklornog kazališta „seže u pretkršćanska vremena“, a „arheološke iskopine svjedoče postojanje maskiranih ophoda još u antičko-ilirskome vremenu“ te je ono „najraznovrsnije i najbogatije u pokladno vrijeme.“[163] Poklade traju „od Očića do Čiste srijede“ i to razdoblje „narod naziva mesoija.“[164] Dok Sveta tri kralja označavaju „svršetak božićnih blagdana“, „od (7. siječnja) do Čiste srijede, razdoblje je poklada ili karnevala (krnjeval)“, a najintenzivniji pokladni običaji „traju nedjelju, ponedjeljak i utorak, pred Pepelnicu (Čistu srijedu)“ te su u ta tri dana „gostilo i obilno jelo, posebno u utorak navečer pred korizmu jer je većina ljudi postila sve do Uskrsa“,a te dane „narod naziva: Velike poklade ili Završne

[160] *Ibidem.*
[161] *Ibidem.*
[162] *Ibidem.*
[163] Dragić, Marko. *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012., str. 155.
[164] *Ibide*., str. 156

poklade.“[165] Zadnja se nedjelja zove i „Pokladna nedjelja.“[166] U Imotskoj krajini „prvi četvrtak pred poklade zvao se vlastovski, a drugi tusti četvrtak“ te bi na pokladnu nedjelju dolazile „odive u rod, a svaka je kuća na taj dan morala imati ušćipaka.“[167] U Srinjanima, mjestu u Imotskoj krajini, „u vrijeme poklada običaj je da odive – udane žene, idu na ručak kod matere i sa sobom ponesu najmlađe dijete“, a tamo bi se „frigali ušćipci, a moralo se dati svakoj ženi da odnese djeci i ukućanima.“[168] Tri dana se „odilo u odive: nedjelju, ponedjeljak i utorak“, a ženama je „bilo zabranjeno plesti i presti na Pokladni utorak jer se vjerovalo da će, ako to rade, vinograde zahvatiti bolest zavijača.“[169]

Maškare svoje porijeklo vuku „još od pretkršćanskih vremena“ jer su se nekoć „mladi maškarali išarajući lice, ili na nj stavljajući krpe, muški bi se obukli u ženske i obratno, pa bi tako hodali po selu da ih se ne prepozna“ te bi kupili „od vrata do vrata darove koje bi dali susjedi, obično jaja i suho mese, a poslije bi dobivene darove dijelili među sobom.“[170]

U Prološcu Donjem, u Imotskoj krajini, maškare bi pjevale po selu:

Evo kuće i odžeka,
Dobre žene i čovika,
Koji će nas darovati
Pleće mesa i pogače.[171]

U Imotskoj krajini „obvezni sudionici pokladnih mačkara bili su did i baba.“[172] Predvodnik bi mačkara „rekao didu i babi *da nešto rade ka tamo, da ovi znaju za šta su jih darovali. Did bi skoči na nju i ka da ono, znaš... ka, za igru... pa bi se svi smijali.*“[173] Večernji su mačkari najviše voljeli „dolaziti u domove u kojima ima djevojaka“, a običaj je bio „vratiti jadnu curu pa bi je cilu izdrpali, a sutradan bi se svi hvalili da su tu i tu izdrpali.“[174]

Did je bio „vođa maškara, najstariji i najiskusniji, koji je morao imati ugled kod drugih mačkara te imati ovlast neposlušne mačkare izbaciti iz povorke“, te je obučen „u balonku, u

[165] *Ibidem.*
[166] *Ibidem.*
[167] *Ibidem,* str. 157.
[168] *Ibidem.*
[169] *Ibidem.*
[170] *Ibidem,* str. 158.
[171] *Ibidem.*
[172] *Ibidem*, str. 164.
[173] *Ibidem.*
[174] *Ibidem.*

sadašnje vrijeme, a prije je to bio kaput od ovce te je obavezno morao imati šešir, zvona i sablju, obuven u gumaše.“[175]

Babe su pak „išle uz didove te su među sobom birale glavnu babu koja bi imala ovlasti nad drugim babama.“[176] Babe su „u torbama nosile sa sobom luga s kojim bi posipale neposlušne civile, a i babe iz drugih sela te su nosile travešu, brnicu, korpet, šudar, ječermu, crvene čarape, torbu za lug, gumaše te kudjelju s malo vune i vreteno.“[177]

Ostali su sudionci maškara, odnosno mačkara, vezir, barjaktar, jenge, neviste i diverovi te cigani.

Vezir se „kretao bočno od kolone mačkara i nagledao je njihovo ponašanje“ te bi išao „od kuće do kuće i provjeravao je li gazde dopuštaju ulazak mačkarama i ima li nakićenka.“[178] Bio je obučen „cijeli u bijelo te je imao crljene čarape te crljeni pas koji mu je išao i preko ramena, a na čarapama je imao opletene podveze s kitama, no nekoć je nosio i fes.“[179]

Barjaktar je bio „najsnažniji momak koji je bio zadužen za nošenje barjaka, odnosno zastave“, a obično je obučen „u ječermu barjaktarsku s kitama te je imao pas, žuti šudar, gaće od sukna i gumaše.“[180]

Jenge su bile „mlade i neudane cure koje su nosile bijelu krpu, zelenu đudar, korpet, bijelu šotanu, bijele čarape, opanke ili gumaše te pregaču i jačermu bez kita.“[181]

Neviste su pak „bile tek udane cure koje su nosile bijelu izvezenu krpu s cvijetom nazad, bile su urešene čipkom, zatim su nosile i oplićak, korpet, jačermu, brnicu, šotanu, travešicu, crvene čarape i opanke.“[182]

Diverovi su bili „neoženjeni muškarci koji su nosili kapu kitaricu, kuparen s pucama tj. tokama i crvenim kitama, a imali su i bijelu košlju, suknene gaće od kliša, crveni pas te tri šudra – dva iste boje, a jedan različit, najčešće je to bilo u kombinaciji dva crvena i zeleni i dva žuta i zeleni.“[183]

Cigani su bili „ostala svita mučkara, odnosno sudionika maškara“, a „prije cigani nisu nosili maske, dok danas nose“ te su obučeni „u razne imitacije poput doktura, popa i tako

[175] *Ibidem.*
[176] Dragić, Marko. *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012., str. 165.
[177] *Ibidem.*
[178] *Ibidem*, str. 165.
[179] *Ibidem.*
[180] *Ibidem.*
[181] *Ibidem.*
[182] *Ibidem.*
[183] *Ibidem.*

dalje.“[184] Oni bi ljudima „krali jaja iz kokošinjca i druge stvari te obično idu na kraju mačkarske povoke.“[185]

2.11. Cvjetnica

Korizma započinje „na Pepelnicu ili Čistu srijedu“ , a u „XI. stoljeću određeno je da tog dana laici posipaju glavu pepelom dobivenim od grančica blagoslovljenih na prošlogodišnju Cvjetnicu.“[186] Taj pepeo „označuje čišćenje i poniznost (posipanje pepelom prešlo je u uzrečicu), a u crkvi se obred izvodi uz riječi što podsjećaju na to da čovjek potječe iz pepela i vraća se u pepeo.“[187] Tim obredom čišćenja „istoga dana ili tijekom korizme pridružuje se čišćenje ljudi, kuće, okućnice i sela“, a Pepelnicom je „započinjao četrdesetodnevni nemrš“ te se toga dana „pere i čisti posuđe da se uklone tragovi mesne hrane“ i to ili „iskuhavanjem posuđa u lugu, odnosno vodi prokuhanoj s pepelom, pri čemu u korištenju pepela ne bismo smjeli vidjeti samo utjecaj crkvenog pepeljenja, nego i stvarni učinak pepela pri čišćenju, kao i pri pranju rublja.“[188] Treba istaknuti da je korizma važno prijelazno razdoblje, u kojem se vrše „pripreme za duhovnu obnovu, prijelaza u novi život po Isusovom uskrsnuću.“[189] U tom smislu, „korizmena obilježja imaju i funkciju odvajanja od prethodnoga razdoblja – poklada, i funkciju uključivanja u sljedeće razdoblje – uskrsno“, a čišćenje ljudi, kuće i okućnice početkom korizme „simbolično je i stvarno odvajanje od prethodnoga stanja, a ujedno je i priprema, kao i molitva, pobožnost i post za doba koje počinje Isusovim uskrsnućem.“[190] Ne manje važno je i vremenski raspon korizme, koja traje četrdeset dana, a to se vezuje uz biblijsko „četrdesetogodišnje lutanje izraelskoga naroda pustinjom te četrdesetodnevni potop, Mojsijev boravak na Sinaju, putovanje proroda Ilije prema Horebu, vrijeme kroz koje je Jona propovijedao Ninivljanima, a Golijat stajao nasuprot Izraelu, te Isusov boravak u pustinji“, a upravo to četrdesetodnevno razdoblje između pojedinih kršćanskih blagdana može se uočiti u jednakom razmaku „između Martinja i Božića, Božića i Svijećnice, poklada i Uskrsa te Uskrsa i Spasova (Uzašašća).“[191]

---

[184] *Ibidem.*
[185] *Ibidem.*
[186] Rihtman-Auguštin, Dunja. *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb 1995., str 31.
[187] *Ibidem.*
[188] *Ibidem.*
[189] Rihtman-Auguštin, Dunja. *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb 1995., str 29.
[190] *Ibidem.*
[191] *Ibidem*, str. 29.

Unutar korizme postoji „šest nedjelja i svaka ima svoje ime.“[192] Prva korizmena nedjelja „zove se Čista, druga je Pačista, treća Bezimena, četvrta Sredoposna, peta Gluha (Glušna), a šesta je Nedjelja muke Gospodnje ili Cvjetnica.“[193] Cvjetnica „ili Nedjelja Muke Gospodnje je kršćanska svetkovina koja se slavi u nedjelju prije Uskrsa i uvod je u Veliki tjedan.“[194] Na taj se dan „slavi Isusov pobjedonosni ulazak u Jeruzalem u dane prije Pashe, opisan u sva četiri Evanđelja (Marko 11:1-11, Matej 21:1-11, Luka 19:28-44, i Ivan 12:12-19).“[195] Narod je Isusa dočekao „mašući palminim i maslinovim grančicama i rasprostirući svoje haljine, putem kojim je Isus išao jašući na magarcu“, te u spomen na taj događaj, „na Cvjetnicu se obavljaju procesije s blagoslovljenim palminim i maslinovim grančicama. Također se, za vrijeme svete mise, čita izvještaj o Isusovoj muci.“[196]

Cvjetnica je „nidilja prid Uskrs“, piše Fra Silvestar Kutleša, a tako se zove jer je, po njemu, „tada u crkvi blagosov zelenoga kića i cvića. I za vrime zime svagdi se cviće javlja, biće i stoga da se zove Cvitnica.“[197]

Potom daje detaljan opis kako se nekoć ovaj blagdan slavio u Imotskoj krajini:

> *U subotu prid Cvitnicu dica beru cviće, pa se na Cvitnicu u cviću umivaju. Ljudi otkinu nožom pet-šest grančica masline ili kupe u Zagoždaka jelice i nose u crkvu na blagosov. Divojke jednu granu jelice unakrst nakite kartom i one nose to na cviće u svojoj ruci, a kad kući dođe, nakiti sve kuće, svaku sa jednom grančicom, što stane, zadije za gredu u potkrovlju, i u slučaju zla vrimena – osobito krupe – skine i zapali. Svaka uda stvar od toga biži.*[198]

2.12. Veliki četvrtak

Veliki je četvrtak „dan početka muke Isusove.“[199] Po predaji „Gospa je čekala Isusa s večerom.“[200] Pripremila je „zelje“, ali „Isusa nije bilo jer su ga uhvatile i otjerale

[192] Dragić, Marko. *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius, 3 (3), Filozofski fakultet u Splitu, 2010., str. 139.
[193] *Ibidem.*
[194] *Ibidem*, str. 140.
[195] *Ibidem.*
[196] *Ibidem.*
[197] Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997., str. 276.
[198] *Ibidem.*
[199] Dragić, Marko. *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius, 3 (3), Filozofski fakultet u Splitu, 2010., str. 141.
[200] *Ibidem.*

Džudije.“[201] Stoga se tradicionalno „na taj dan priprema zelje, te se u narodu Veliki četvrtak naziva i Zeljavi četvrtak.“[202] To je ujedno „dan spomena na Isusovu Posljednju večeru, koju je, za vrijeme židovske pashalne večere, prije muke proslavio sa svojih dvanaest apostola, ostavivši im trostruki dar: euharistiju - misu i pričest; svećenstvo u Crkvi; te simboličku pouku o važnosti bratske ljubavi.“[203] Na taj dan „Katolička crkva ulazi u Sveto trodnevlje i sprema se na slavljenje Uskrsa.“[204] Za vrijeme večere „Isus Krist je nagovijestio da će ga jedan od apostola izdati i obećao svog Duha protiv duha zla.“[205] Isus je „svojom krvlju ustanovio novi i vječni savez između Boga i ljudskog roda govoreći: *Ovo je moje tijelo koje se za vas predaje*, *Ovo je moja krv, krv Saveza, koja se prolijeva za sve na oproštenje grijeha. Ovo činite meni na spomen*.“[206] Juda Iškariotski „otišao je u mrak, predao Učitelja iz Nazareta u smrt za trideset srebrnika i od očaja objesio se.“[207]

Na ovaj blagdan „u Runovićim najviše seljani paze, ko će odniti križ na inkantu (dražba)“[208], piše fra Silvestar Kutleša u svojoj knjizi *Život i običaji u Imockoj krajini*. „Prid zalazak sunca, kod župske kuće, skupe se svi koji su zavitni nositi križ prid pukom na Veliki petak“ te ih bude „po 10-16 iz Runovića, po 5-8 iz Zmijavaca“, te, kako ističe fra Kutleša, taj običaj ima „priko sto godina.“[209] Najprije župnik upita okupljene: „Ko želi sutra, na Veliki petak, nositi križ prid pukom?“, na što svi odgovore: „Ja!“[210] „Vas je puno“, rekao bi svećenik, „a križ samo jedan, dogovorite se, pa dajte jednomu ove godine, drugomu dogodine, trećemu prikogodine, pa tao naprid, morete se svi izminiti!“[211] No tada bi se okupljeni župljani složili da križ nosi onaj „koji najviše dade lemozine crkvi“, a „tako ji većina reče.“[212] Tko najviše novaca da, njemu pripadne čast da nosi križ u procesiji. „Zatim župnik napiše ceduljicu i siđila je.“[213] Onak kome pripadne ta čast „mora da se ispovidi i pričesti i bos križ nosi“, te se on smatra da je „prvak u selu.“[214]

[201] *Ibidem.*
[202] *Ibidem.*
[203] *Ibidem.*
[204] *Ibidem.*
[205] *Ibidem*, str. 142.
[206] *Ibidem.*
[207] *Ibidem.*
[208] Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997., str. 276.
[209] *Ibidem.*
[210] *Ibidem.*
[211] *Ibidem.*
[212] *Ibidem.*
[213] *Ibidem.*
[214] *Ibidem.*

Fra Kutleša kaže za ovaj običaj da je „ružan“, ali „za nevolju uveden.“[215] „Pripovijedaju u starini zbog križa da su i noži radili i krv se ljucka prolivala“, te nastavlja fratar kako je „za umirenje puka tribalo je naći lika“, pa je župnik sa seljanima rješenje „naša u novcu.“[216]

2.13. Veliki petak

Veliki je petak „spomendan Isusove muke i smrti.“[217] Oltar je na taj dan „bez križa, svijećnjaka, cvijeća i oltarnika, što simbolizira Isusovu muku i smrt.“[218] Na Veliki petak, „ne slavi se euharistijsko (misno) slavlje, već obredi Velikog petka.“[219] „Kanta se muka Isusova, otkriva se i ljubi križ, te se pjeva *Gospin plač*.“[220] Nekoć se plač „pjevao i kroz cijelu Korizmu kako u crkvi, tako i po kućama uvečer.“[221] U toj je pjesmi sadržana „muka Isusova, i govori kako je Gospi bilo za vrijeme Isusove muke.“[222]

Župa Svete Ane u Imotskim Poljicima „osnovana je 1747. godine“, a čine je „sela Poljica, Krivodol, Ivanbegovina te dio Šumeta Berinovca i Grubina“ te se u toj župi „već desetljećima održava procesija na Veliki petak.“[223] Procesije su „vjerski obredi i povorke u kojima ljudi prema određenim pravilima (uglavnom pješke) obilaze određena mjesta“, no glede procesija u župi Svete Ane „ne postoji točan podatak kada je prvi put održana procesija“, kao ni to „je li i na koji način održavana u vrijeme dok je područje župe bilo pod otomanskom vlašću.“[224] Može se pretpostaviti kako se procesija „počela uvoditi tek nakon oslobađanja od Turaka, tj. kada je ovo područje došlo pod mletačku vlast.“[225] Ipak, s obzirom na to da ne postoji „nikakav pisani trag koji bi nam mogao točno potvrditi starost običaja procesije na Veliki petak“, jedino na što se može osloniti jest „svjedočenja najstarijih župljana na osnovi kojih možemo zaključiti da je običaj procesije star najmanje stotinjak godina.“[226]

---

[215] *Ibidem.*
[216] *Ibidem.*
[217] Dragić, Marko. *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius, 3 (3), Filozofski fakultet u Splitu, 2010., str. 142.
[218] *Ibidem.*
[219] *Ibidem*, str. 142.
[220] *Ibidem.*
[221] *Ibidem.*
[222] *Ibidem.*
[223] Ujević, Bože i Velanga-Gudelj, Anđelko. *Tradicija križnog puta u župi Sv. Ane u Imotskim Poljicima*, Kulturno – umjetnička udruga Ujević, Zbornik radova, 3. Znanstveno-stručno savjetovanje: KULTURNO NASLJEĐE UJEVIĆ, 2015., str. 83.
[224] *Ibidem.*
[225] *Ibidem.*
[226] *Ibidem.*

Običaj procesije na Veliki petak započinje „okupljanjem župljana ispred crkve u rano jutro.“[227] Kantači „iščekuju jedni druge bojeći se da mu par ne zakasni“, a „kad se svi okupe, ulazi se u crkvu.“[228] Potom svećenik „nakon kratke molitve predaje raspelo križonoši, a kantači počinju kantanje Muke“, odnosno „Muku Gospodina Isusa Krista po Ivanu.“[229] Svećenik pak „ne ide u povorci za križem“, a „u novije vrijeme samo je jednom don Srećko Franić išao za križem.“[230] „Nakon izlaska iz crkve i šamatorja počinje formiranje povorke na malom polju sa zapadne strane crkve“, a nakon njezinog formiranja „križonoša se vraća s križem kako bi svaki sudionik mogao poljubiti križ i tek nakon što svi poljube križ povorka kreće dalje.“[231] Treba istaknuti da kantači kroz cijelo vrijeme procesije kantaju.

Slika 4. Procesija križonoša na Veliki petak[232]

Povorka vjernika formira se „u dva reda, dok su kantači između i tako se kreće kroz sve zaseoke.“[233] U svakom selu, „kroz koje prolazi povorka“, mještani se „okupljaju na već poznatim mjestima kako bi poljubili križ“, a „izlaze gotovo svi“, dok „onima koji su bolesni i nemoćni križonoša križ nosi u kuću.“[234] Običaj je u župi „da se kroz sela članovi procesije

[227] *Ibidem.*
[228] *Ibidem.*
[229] *Ibidem.*
[230] *Ibidem.*
[231] *Ibidem.*
[232] Izvor: Mrežna stranica „Radio Imotski: VELIKI PETAK: Procesije diljem imotske krajine“ .
[233] *Ibidem.*
[234] *Ibidem.*

počaste uštipcima i pićem koje mještani ostave uz put kojim prolazi procesija.“[235] Prema riječima pokojnog Augustina Livajića, mještanina ovog kraja, „na Veliki četvrtak zvona na crkvama utihnu i uobičajeno je da se umjesto zvona koriste drvene čegrtaljke“, a „u crkvi se postavlja Kristov grob, kojeg su prije čuvale žudije“ te svećenik „tijekom obreda dvanaestorici odabranih pere noge.“[236]

Slika 5. Čegrtaljke[237]

Na Veliki četvrtak, po njegovom iskazu, „moli se molitva *Dušo grišna*, koja se mora izmoliti sto puta“, a ona glasi:

Dušo grišna budi u viri kripna
Kada budeš putovati
Dugin putin, tisnin klancin
Susrist će te duv nečisti
Kušat će te, varat će te
Il si moja il si Božja
A ti njemu vako reci:
Tvoja nisan, Božja jesan
Bogu oću, tebi neću
Iđen Bogu na sudišće

[235] *Ibidem.*
[236] Ujević, Bože i Velanga-Gudelj, Anđelko. *Tradicija križnog puta u župi Sv. Ane u Imotskim Poljicima*, Kulturno – umjetnička udruga Ujević, Zbornik radova, 3. Znanstveno-stručno savjetovanje: KULTURNO NASLJEĐE UJEVIĆ, 2015., str. 83.
[237] Izvor: Mrežna stranica „Narodni.NET – Uskrsni običaji u Imotskom – običaji Imotskih Poljica“.

Bogu sam se obećala
Na blag danak na
Veliki četvrtak
Izmoliti sto križića
Sto amena sto Jezusa
Sto se puta prekrstiti
U IME OCA I SINA I DUVA SVETOGA – AMEN![238]

Ova je molitva „bila dovoljna za taj dan i obično se druge molitve, inače uobičajene molitve prije spavanja i po ustajanju nisu molile.“[239]

Prema daljnjem svjedočenju pok. Augustina Livajića, procesija se u župi Svete Ane nekoć održavala na sljedeći način:

> *Od starina u župi Sv. Ane običaj je da križ ide iz crkve u crkvu ujutro oko šest sati. Križ nosi jedan čovjek, bos ili u suknenim čarapama. Kad se narod okupi i izmoli se molitva, svećenik predaje križ križonoši, a isti tren kantači počinju kantati. Kada križ iziđe iz crkve ide se preko polja gdje se formira procesija. Tada se svi zaustave i križonoša se vraća duž procesije i vjernicima prinosi križ da ga poljube. Nakon ljubljenja križa procesija ponovno kreće i zalazi u sve zaseoke Župe Sv. Ane. Vjernici ispred svojih kuća dočekuju križ i ljube ga, a kako je netko bolestan i ne može izići, križ mu se nosi u kuću.*[240]

Ovakav se običaj procesije „održao sve do današnjih dana“, a tijekom procesije na Veliki petak „na čeku povorke nosi se raspelo prekriveno ljubičastim velom.“[241] Ova se tradicija, koliko je poznato „nije prekidala nikada, iako je bilo razdoblja kada ovaj običaj nije bio poželjan“, u „godinama poslije Drugog svjetskog rata kada su socijalističke vlasti zabranjivale nošenje križa, ali u tome nisu uspjele.“[242] Tada je „komunističkim vlastima trebalo prijaviti nošenje križa i procesiju da bi se dobili odobrenje.“[243] Ondašnje vlasti „bi to odbile s obrazloženjem da se ugrožava saobraćaj“, no naravno da to nije bio „razlog zabrane“ jer promet

[238] Ujević, Bože i Velanga-Gudelj, Anđelko. *Tradicija križnog puta u župi Sv. Ane u Imotskim Poljicima*, Kulturno – umjetnička udruga Ujević, Zbornik radova, 3. Znanstveno-stručno savjetovanje: KULTURNO NASLJEĐE UJEVIĆ, 2015., str. 84.
[239] *Ibidem.*
[240] *Ibidem*, str. 85.
[241] *Ibidem.*
[242] *Ibidem*, str. 86.
[243] *Ibidem.*

„tada bio vrlo skroman“ te bi „dnevno prošao tek koji kamion ili desetak osobnih vozila.“[244] „U poslijeratnim godinama, usprkos mogućnosti kazna, bilo je križonoša koji su se javljali za nošenje križa“, premda su znali „da će sutra morati na obavijesni razgovor, pa i u zatvor.“[245] S tim u vezi, „stariji župljani još uvijek se sjećaju anegdote s Marijanom Lozom Bogom koji je bio križonoša u poslijeratnim godinama“, koji je na sudčev upit je li nosio križ, odgovorio „da je i da će i dogodine i da mu odmah može napisati kaznu za sljedeću godinu“ te ga je sudac potom „osudio na kaznu zatvora od 15 dana“, a u zatvoru ga je stražar upitao „zašto je nosio križ kad zna da je to zabranjeno“, na što je Marijan odgovorio „da je to učinio zato što on vjeruje u Boga“, što je stražara nasmijalo i upitao ga je „je li on vidio Boga“, na što je Marijan Lozo odgovorio „da nije vidio ni Tita, ali kažu da ga ima i da on vjeruje da ga ima.“[246]

Treba istaknuti kako je u drugoj polovici dvadesetog stoljeća došlo do promjena puta kojim je povorka župljana običavala ići. „Ruta povorke u prvoj polovini XX. stoljeća kretala se: Crkva – Domljani – Celići – Gaj – Lapendići – Vrljički – Gornji Ujevići – Bašići – Turići – Perizovac – Antunovići – Kujundžići – Biloši i dalje cestom do crkve“, dok se od druge polovice prošlog stoljeća procesija kreće rutom „Crkva – Domljani – Skakići – Gudelji – Lozići – Velagići, pa se spušta na Ćeliće i preko Gaja, Lapendića, Vrljičaka, Gornjih Ujevića, Bašića, Turića nastavlja kroz Donje Ujeviće do Novaka, a odatle opet na Antunoviće, Kujundžiće, Biloše i dalje cestom do crkve“ te su ovom novom rutom „obuhvaćeni svi zaseoci“, a „dužina puta kojeg sudionici procesije prijeđu iznosi nešto više od 15 kilometara.“[247]

Nakon što bi župljani prošli kroz sva sela, „procesija ulazi kroz sjeverna vrata u šamatorje i nakon obilaska oko crkve ulazi u crkvu“ te potom „križonoša predaje križ svećeniku koji je okrenut prema puku.“[248] Naposljetku, kada bi svi ušli u crkvu, „svaki par kantača otpjeva: *Sine Božji bude hvaljen, na sve vjeke vjekova. Amen.*“[249] Svim je kantačima „ovaj stih nekako najvažniji, pa ga nastoje otpjevati što bolje.“[250] Nakon što bi kantači otpjevali ovaj posljedni stih, izašli bi „kroz sakristiju ili ostaju kako bi još otpjevali *Gospin plač*“, a taj se plač „pjeva po ulogama i s pukom u crkvi“ te tradicija pjevanja Gospinog plača „po završetku Puta križa i kantanja Muke“ seže u godinu 1934., kada je „uvedena zaslugom don Petra Prelasa.“[251] Nakon što bi se završili navedeni obredi, „odlazi se kućama“, a za ručak se najčešće jeo

[244] *Ibidem.*
[245] *Ibidem.*
[246] *Ibidem.*
[247] *Ibidem.*
[248] *Ibidem*, str. 87.
[249] *Ibidem.*
[250] *Ibidem.*
[251] *Ibidem.*

„pripremljen bakalar ili druga riba“, no stariji župljani „još uvijek se sjećaju vremena kada se umjesto bakalara pripremao tzv. ćoravi bakalar, a zapravo je bilo riječ samo o krumpirima začinjenim lukom i maslinovim uljem.“[252] „Prema kazivanju starijih ljudi, ranije je bio običaj nakon ručka poći orati zemlju onima kojima nije imao tko ili koji su bili siromašni pa nisu imali čime orati“, no i ovaj se običaj „gotovo potpuno napustio, a zemlja se ionako slabo obrađuje.“[253] Neki župljani i sada običavaju na Veliki petak moliti molitvu koja glasi:

Ide Djeva slavnim grobom
Cvileći i plačući
Za križom se protežući
O sveto i slavno drvce
Koje primi Sinka moga
Više mrtva nego živa
Isus s križa govorio
Ko bi ovu molitvu molio
Na blag danak na Veliki petak
Ja bi mu da lip dar
Njegovoj duši raj
Na umrli dan.[254]

U Imotskim Poljicima postojao je nekoć i običaj čuvanja Kristova groba u crkvi „pred malim oltarom u crkvi“, odnosno „onim na strani prema Livajićima“ te bi redovio bio „inscenira na Veliki petak“, a grob bi bio „izložen pogledu puka“ te je osobito privlačio „pozornost djece i mlađih.“[255]

„Od prvih dana Gospodinov grob čuvale su žudije – stražari koji su predstavljali vojnike Židove, one koji su (prema evanđelju) u vrijeme stvarnog događanja, od rimske vlasti, na zahtjev židovskih svećenika i farizeja, bili postavljeni za čuvanje Isusova groba.“[256] Ti su stražari „bili kostimirani u rimske vojnike sa kacigama, štitovima, kopljima i sjekirama, a što

[252] *Ibidem.*
[253] *Ibidem.*
[254] *Ibidem.*
[255] Ujević, Bože i Velanga-Gudelj, Anđelko. *Tradicija križnog puta u župi Sv. Ane u Imotskim Poljicima*, Kulturno – umjetnička udruga Ujević, Zbornik radova, 3. Znanstveno-stručno savjetovanje: KULTURNO NASLJEĐE UJEVIĆ, 2015., str. 87.
[256] *Ibidem.*

je uspješno izrađivao Andrija Ujević Mujsanov.“[257] Glumiti stražara „bila je čast, a i zahtjevna uloga“, a „stražarilo se u karakterističnom položaju u stavu mirno, glavom okrenutom poludesno ili polulijevo, zavisno od mjesta stražara, pogledom uprtim u kip umrlog Isusa“, a pritom se „u lijevoj ruci držao štit na prsima, a koplje/sjekiru u desnoj, oslonjeno na rame“ te se stražar „nije smio pomaknuti ni promijeniti položaj.“[258] Zbog toga su se „straže češće smjenjivale, po zadanoj proceduri, što je privlačilo pažnju onih koji su gledali“, a jednako je tako „privlačilo i mladiće da se prijave na čuvanje Gospodinova groba.“[259] Razlozi mladića da se prijave u žudije bili bili su istodobno „kako iz vjerskih uvjerenja tako i onih da budu zapaženi, osobito od cura.“[260] Posebno privlačna scena nekoć se događala na „Bilu subotu“, što je „pučki naziv za Veliku subotu“, kada bi, u trenutku „kad bi se oglasila zvona (*zazvonila Glorija*) i najavila dolazak anđela Gospodnjega i Kristovo uskrsnuće“, stražari „kao nekoć u stvarnosti, popadali ničice po grobu“, a upravo je „tu posljednju stražu“ svaki stražar „želio odigrati“ te je zbog toga „znalo doći i do prepirke, pa i sitnijih incidenata.“[261] Mnogi mještani nagađaju kako je „to razlogom što je pokojni don Petar Prelas, inače vrijedni župnik, veliki duhovnik i intelektualac u teškim vremenima, ukinuo stražarenje.“[262]

Slika 6. Žudije na Kristovom grobu[263]

[257] *Ibidem.*
[258] *Ibidem.*
[259] *Ibidem.*
[260] *Ibidem.*
[261] *Ibidem.*
[262] *Ibidem.*
[263] Izvor: Imonet – „Diljem Imotske krajine održane procesije“.

Obred Velikog petka „završava navečer kada se nakon obreda u crkvi procesija uputi u obilazak oko šamatorja uz pjevanje prigodnih pjesama“, a na zidu šamatorja, odnosno groblja, „gore vatre zapaljene u keramičkim posudama u kojima je pomiješan lug i petrulje“, no nekada se ta smjesa luga i petrulja „stavljala u kamene ploče.“[264]

2.14. Velika subota

Velika je subota „dan Isusova počinka u grobu“, odnosno to je „dan mirovanja koje uskrsnim ili vazmenim bdijenjem prelazi u iznenađenje Kristova uskrsnuća.“[265] Veliku subotu „narod naziva i Bijelom subotom“, zato što se „tada trebalo dobro umivati, pralo se i čistilo se.“[266] Fra Silvestar Kutleša opisuje kako je u selu Runovići u Imotskoj krajini misa za Veliku subotu obična služba uoči Uskrsa i kako su najveselija djeca od šeste do desete godine, a u sobotu pred Uskrs djeca nose jaja na blagoslov u crkvu, uz koja često budu i mlade ljutike i mlade kapule, te nastavlja s opisom nekadašnjih priprema za ovaj blagdan u Runovićima i kako se nekoć slavio u Runovićima u Imotskoj krajini:

> *Jadne majke imadu sto muke dok dicu opreme. Valja dicu umit, obuć u čistu i novu robicu, valja svakom kućnom čeljadetu svarit po jedno jaje, ditetu orudat u malo bronziniću, ili čanjčiću ili tasu, da nosi i čuva. Dica do crkve pivaju „Gospin plač“, od crkve većinom pivaju, a niki i plaču. Plaču za jajom. Za vrime blagosova dite ditetu jaja razbije ili koje jaje ukrade. Pokradeno dite čiči, plače i jauče za jajom gore nego za ćaćom. Krivi ovoga, onoga, svakoga. E da se utišiti sve do matere. Mater dade ditetu cilo jaje, a ona podili s čovikom jedno blagosovljeno i sve mirno. U subotu prid Uskrs narod je trizan i miran. Post slidi do Uskrsa ujutru. Prid živu glavu niko se ne bi prvo omrsijo, pa ni o mlično.*[267]

[264] Ibidem.
[265] Dragić, Marko. *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius, 3 (3), Filozofski fakultet u Splitu, 2010., str. 142.
[266] *Ibidem*, str. 143.
[267] Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997., str. 277.

2.15. Uskrs

Uskrs je „središnji događaj liturgijske godine – događaj otkupljenja i vrhunac povijesti spasenja ljudskog roda“ te se „neposredno oslanja na židovski blagdan Pashe, koji se obilježavao 14. nisana, tj. na dan punog mjeseca (uštapa) nakon proljetne ravnodnevice.“[268] U početnim stoljećima kršćanstva „bilo je razilaženja u datumu njegova slavljenja.“[269] „Kako je Isus uskrsnuo u nedjelju, kršćanske su općine u Egiptu, Grčkoj i Rimu nastojale uskrsnuće slaviti prve nedjelje nakon proljetnog uštapa, što je nicejskim saborom 325. godine potvrđeno kao obvezni datum slavljenja Uskrsa.“[270] Uskrs se, dakle, „može slaviti najranije 22. ožujka, a najkasnije 25. travnja.“[271]

Ipak, postoji „nekoliko slojeva koji su prethodili kršćanskom blagdanu Uskrsa: najstariji, pastirski blagdan obilježavan žrtvovanjem janjeta, slavio se iz doba židovskog nomadstva“ te „nešto mlađi blagdan beskvasnoga kruha i žetve ječma nastao je u doba židovskoga naseljavanja Kanaana i prijelaza na sjedilački način života“, a kasnije je „smisao tih dvaju proljetnih blagdana zasjenjen obilježavanjem čudesnog izlaska židovskih plemena iz Egipta.“[272] U razdoblju nakon babilonskog ropstva, „u židovski je kult uključena ideja bliskoistočnih civilizacija o ritualnoj smrti i uskrsnuću vegetacijskih bogova i kraljeva o kojima je povezana proljetna obnova vegetacijskog ciklusa.“[273] Takvi vegetacijski kultovi sadržavali su „ideju smrti i uskrsnuća boga i diviziniranoga zemaljskog kralja“ te su bili „vrlo rasprostanjeni u starome svijetu“, a „možda se i u nekim starim kanaanskim tekstovima iz doba prije židovskoga naseljavanja Kanaana moće nazreti mitologija smrti i uskrsnuća vezana za obnovi prirode“ te je takvo vjerovanje ujedno bilo prisutno „i u grčko-rimskome svijetu, u misterijskim kultovima u kojiima bogovi umiru i oživljeni daju obnovljeni život iniciranima u njihove kultove.“[274] Sva su, dakle, ova vjerovanja prethodila Uskrsu te utrla put „za dolazak utjelovljenoga kršćansko Boga.“[275] Štoviše, „smatra se da je u poganskome svijetu postojao *praeparatio Evangelii*“, odnosno da je evanđelje bilo prihvaćeno „zahvaljujući tome što je pronašlo odjek u religijskim vjerovanjima doba u kojemu se pojavljuje.“[276] Prvi jasniji znakovi

[268] Čapo-Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji, Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*. Golden marketing, Zagreb 1997., str. 14.
[269] *Ibidem.*
[270] *Ibidem.*
[271] *Ibidem.*
[272] Čapo-Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji, Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*. Golden marketing, Zagreb 1997., str. 14.
[273] *Ibidem.*
[274] *Ibidem.*
[275] *Ibidem.*
[276] *Ibidem*, str. 15.

„kršćanskog praznika Pashe, vezanoga uz Isusovu smrt i uskrsnuće, potječu iz II. stoljeća“ te su rani kršćani vjerovali „da postoji veza između događaja kojima Židovi posvećuju svoj praznik Pashe i Isusove muke, smrti i uskrsnuća“, a, primjerice, njemački evangelički teolog Karl-Heinrich Bieritz ističe „kako je u ubijanju pashalnog janjeta i izslasku iz Egipta, u smrtnoj opasnosti naroda i spasu iz mora već ugrađena Isusova povijest.“[277] Ipak, „i teolozi i povjesničari kulture slažu se u mišljenju da se kršćanstvo razlikuje od obrednih oblika starih religija s Istoka“ jer premda su „misterijski kultovi uskrsnuća boga spasitelja i godišnje obnove prirode u pozadini kršćanstva“, kršćanstvo im „daje nov sadržaj – otkupljenje i spasenje ljudi Isusovom smrću i uskrnućem“, odnosno kršćanstvo se „od njih odvaja oblikujući vlastite obrede u skladu sa svetom poviješću.“[278]

Fra Silvestar Kutleša ističe kako je ovaj blagdan u Imotskoj krajini „veliki svetac“ te „prvi iza Božića“, koji se „u crkvi slavi sublizu ka i Božić.“[279] U svojoj knjizi je opisao kako je tada „vrime mekše nego o Božiću“ te „starost i nejakost lašnje ode crkvi i sluša sv. Misu“, a u Runovićima „uvik je sv. Misa kod Gospe.“[280] Nakon mise „slidi dernek, kolo, pivanje, prodaja kod crkve i i vina i rakije i šuplji kolača“, a u kući „samo je ručak malo bolji i mrsniji, molitva duglja i priporuka više“, no „prvo svak mora da izide blagoslovljeno jaje.“[281] I prije i poslije mise „čeljad se rukuju i pozdravljaju: *Na dobro ti došlo Uskrsnuće Gospodinovo! – I s tobom zajedno!*“[282] Na uskrsni ponedjeljak „Misa je u Zmijavcim“ te je na misi „sve ka i na Uskrs“ te se na oba ta dana „zastave viju i prvo Mise drže procesiju (obhod) župljani sa svojim župnikom. Niti ima dernek, ni kola, ni ića ni pića, na Uskrsni ponedjeljak.“[283]

2.16. Ivandan i stihovi vezani uz slavlja

Sveti Ivan nosi naziv Krstitelj jer je u rijeci Jordanu krstio Isusa te je taj kršćanski je svetac ujedno i posljednji starozavjetni prorok.

Ivan Krstitelj „rodio se u En Keremu kod Jeruzalema 1. god.“, kao sin „starozavjetnoga svećenika Zaharija i Elizabete, rođakinje Bogorodičine.“[284] Roditelji su ga „dobili u

[277] *Ibidem.*
[278] *Ibidem.*
[279] Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997., str. 277.
[280] *Ibidem.*
[281] *Ibidem.*
[282] *Ibidem.*
[283] *Ibidem*, str. 278.
[284] Dragić, Marko; Dragić Helena. *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Croatica et Slavica Iadertina 15 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2019., str. 277.

poodmakloj dobi.“, a „starcu Zahariju rođenje sina navijestio je arkanđeo Gabrijel i rekao da će mu se zvati Ivan (Bog je milostiv).“ Zaharije je „zbog svoje i Elizabetine poodmakle dobi sumnjao i zanijemio.“[285] No, „pri susretu trudne Bogorodice i Elizabete zaigralo je u Elizabetinoj utrobi dijete pred Kristom kojega je pod srcem nosila Bogorodica.“[286] Sveti se Ivan „rodio pola godine prije Isusa“, a još „kao dječak Ivan se povukao u pustinju živeći asketskim životom, hranio se skakavcima i divljim medom, oblačio je kostrijet od devine dlake.“[287] Prvi je put javno govorio „pred Izraelom 29. godine“ te je „skupljao učenike, propovijedao na Mrtvom moru, u Jordanu, kod Beth Šeana i tražio unutarnji preporod, pokajanje i pokoru te ih je u znak duševnoga preporoda krštavao u Jordanu.“[288] „U Matejevu, Markovu, Lukinu i Ivanovu evanđelju opisuju se propovijedanja Ivana Krstitelja.“ [289]Sveti je Ivan „pretkazao Kristov dolazak i prepoznao ga u osobi Isusa kada je Isus došao u Jordan Ivanu da ga krsti.“[290]

„Kralja Heroda Antipu prekorio je zato što je uzeo Herodijadu, ženu svoga brata Filipa, za svoju ženu“ te ga je kralj „utamničio 29. godine.“[291] „Na proslavi kraljeva rođendana na nagovor Herodijade njezina kći Saloma tražila je glavu Ivana Krstitelja na pladnju“, a „Herod joj je ispunio želju, a spomen na smaknuće Ivana Krstitelja slavi se 29. kolovoza“ te je taj dan „u Katoličkoj Crkvi blagdan Glavosijek sv. Ivana Krstitelja.“[292]

Sveti Ivan Krstitelj, „prethodnik i krstitelj Isusov, iznimno se štuje u kršćanstvu“, a „štovanje Ivana Krstitelja započelo je već u 4. stoljeću.“[293] „U Carigradu su prije 394. godine tvrdili da posjeduju glavu sv. Ivana Krstitelja“, a „nad grobom Ivana Krstitelja u 4. stoljeću sagrađen je samostan, a polovicom 12. stoljeća križari su samostan nadomjestili bazilikom.“[294] „Uz crkvu Isusova groba u Jeruzalemu ta je bazilika najljepša i najraskošnija, no „muslimani su baziliku pretvorili u mošeju jer su štovali Ivana Krstitelja kao proroka (Nabi Jahija, prorok Ivan).“[295]

Sveti je Ivan Krstitelj zaštitnik „Malteža na i karmelićana, Malte, Burgundije i Provanse, Firence, Amiensa, izvora vode, seljaka, pastira, vinogradara, arhitekata, zidara, klesara, tesara,

[285] *Ibidem.*
[286] *Ibidem.*
[287] Dragić, Marko; Dragić Helena. *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Croatica et Slavica Iadertina 15 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2019., str. 278.
[288] *Ibidem.*
[289] *Ibidem.*
[290] *Ibidem.*
[291] *Ibidem.*
[292] *Ibidem*, str. 276.
[293] *Ibidem*, str. 280.
[294] *Ibidem.*
[295] *Ibidem.*

restauratora, kovača, kožara, krznara, ličilaca, sedlara, dimnjačara, bačvara, gostioničara, pjevača, plesača, glazbenika, domaćih životinja; pomoćnik je pri glavobolji, osjećaju vrtoglavice, vrućice, epilepsije, dječjih bolesti, straha, nevremena“, „u hrvatskoj tradiciji sv. Ivan zaštitnik je od demona i duševnih bolesti.“[296]

Svetčeve relikvije „čuvaju se u crkvi sv. Silvestra u Rimu i Amiensu u Francuskoj“, a „desna ruka Ivana Krstitelja čuva se u manastiru u Ostrogu u Crnoj Gori“ te su na toj ruci „tri prsta“, od kojih je „jedan prst darovan Ruskoj pravoslavnoj Crkvi.“[297] „U manastiru u Ostrogu čuva se djelić križa na kojemu je Krist razapet.“[298] U ikonografiji sv. Ivan Krstitelj „prikazuje se u krznenoj odjeći s janjetom (Isusa je nagovijestio kao Jaganjca Božjega) sa štapom ili štapom s križem. Prikazuje se i Saloma s Ivanovom glavom na pladnju.“[299]

Uz Ivandan vezuju se ivanjske vatre, odnosno svitnjaci. „Vatra je magijski izvor moći“ te joj se pripisuju „i karakteristike demona te se vjeruje da onaj koji preskoči vatru pobjeđuje demone“, pa stoga „preskakanje vatre ima lustrativnu i apotropejsku funkciju“ jer su bolesti „u narodnoj percepciji demonska bića.“[300] „Vatra i plamen u kršćanstvu simboliziraju mučeništvo i vjerski žar. Vatra simbolizira i pobjedu svjetla nad tamom“, a „u hrvatskoj kulturnoj baštini ivanjske vatre čine: krjesovi, baklje, lile, mašale“ te se te vatre pale „noć uoči Svetoga Ivana Krstitelja.“[301]

„Apelativ[302] krijěs praslavenskoga je podrijetla *krěsъ* ‘suncostaj’, starocrkvenoslavenski *krěsъ* ‘suncostaj, solisticij’.“[303] Temeljno je obilježje Ivandana „u Hrvata nekoć bilo paljenje ivanjskih krjesova.“[304] „Paljenje krjesova (kresova, krisova) vezuje se uz pretkršćanske kultne običaje.“[305] „U sumrak uoči blagdana sv. Ivana Krstitelja krjesovi se pale pored domova, na raskrižjima, na uzvisinama uz naselja.“[306]

„Luka Ilić Oriovčanin (1846: 154) u prvoj polovici 19. stoljeća piše da je običaj paljenja krjesova bio prisutan kod Rusa, Poljaka, Čeha, Slovaka i dr.“, a taj je običaj paljenja krjesova „općeslavenski, pa i općeeuropski jer se nalazi kod Slavena, Germana, Romana, Kelta itd.“, te

[296] *Ibidem.*
[297] *Ibidem.*
[298] *Ibidem.*
[299] *Ibidem.*
[300] *Ibidem.*
[301] *Ibidem.*
[302] „Imenica àpelatīv nastala je od latinske riječi *appellatio – nagovor, naslov, naziv (...)* Dakle, apelativ je opća imenica koja označava sve predmete iste vrste nasuprot vlastitome imenu. “ Helena Dragić, *Apelativi u toponimiji stolačkog kraja,* Školski vjesnik 62 (1). Split, 2013., str. 9.
[303] Dragić, Marko; Dragić Helena. *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Croatica et Slavica Iadertina 15 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2019., str. 281.
[304] *Ibidem.*
[305] *Ibidem.*
[306] *Ibidem.*

su se „u prvoj polovici 20. stoljeća ivanjski krjesovi palili diljem Europe.“[307] Neki etnolozi pak „paljenje ivanjskih krjesova interpretiraju kao ostatak Sunčeva kulta.“[308]

Uz ovaj blagdan vezuje se i običaj proricanja, odnosno divinacije. „Divinacija je riječ nastala prema latinskoj riječi *divinatio, onis, f.* = proricanje, slutnja, pogađanje; gatanje, vračanje, predviđanje, vidovitost.“[309] Proricanja, odnosno divinacije „su dio najstarijih arhetipskih običaja još od drevnih civilizacija i u srži su kulturne baštine“, a „u pretkršćansko doba djevojke su odlazile k brezi vjerujući da će se tako napuniti pozitivnom energijom i da će im udaja i život biti sretni.“[310] „Djevojke su na Lovreću brale ivančice i kidale laticu po laticu te tako gatale vole li ih momci ili ne vole.“[311]

Uz Ivandan vezuju se i ivanjske pjesme i molitve. Neke su ivanjske pjesme „sačuvale mitske motive“, no sljedeća je pjesma „u cijelosti kristijanizirana.“[312] „Narodni je pjevač“, u dolje navedenom primjeru ivanjske pjesme, „antitezom te višestrukim deminutivima spjevao ritmičnu lirsku vjersku pjesmu“[313], i to sa sljedećim stihovima:

Poletio ‘tić pautić
Nije to ‘tić pautić,
nego anđeo grličić.
Pod krilom mu krunica,
u krunici Djevica,
koja Boga rodila
i svetoga Ivana.
Krsti, Ivane, i mene,
ja vjerujem u tebe,
u sve crkve zemaljske
i anđele nebeske.[314]

[307] *Ibidem.*
[308] *Ibidem.*
[309] *Ibidem*, str. 303.
[310] *Ibidem.*
[311] Dragić, Marko; Dragić Helena. *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Croatica et Slavica Iadertina 15 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2019., str. 306.
[312] *Ibidem,* str. 310.
[313] *Ibidem.*
[314] *Ibidem.*

Ovaj „paun (pautić) u kršćanstvu simbolizira besmrtnost jer, po pučkome vjerovanju, paunovo meso ne trune“ te se paun ujedno „pojavljuje u prizorima rođenja Kristova.“[315]

„*Stotinu očiju* na paunovu repu simbolizira Crkvu *svevidjelicu*, dok je imenica *tić* „umanjenica imenice ptica.“[316] Ptice su na početku kršćanstva „simbolizirale *krilata bića*, odnosno „duše“ te su u tom smislu „označavale duhovni svijet, za razliku od materijalnoga svijeta“, a „podrijetlo te simbolike nalazi se u drevnome Egiptu.“[317] U kršćanskoj ikonografiji nerijetko se „slika dijete Isus kako drži pticu u ruci ili privezanu na konopcu“, dok „u hrvatskoj kulturnoj baštini ptice simboliziraju vjesnike rođenja Isusa Krista.“[318]

2.17. Stihovi vezani uz štovanje Bogorodice

Uz štovanje Bogorodice, odnosno Svete Djevice Marije, u Imotskoj krajini, vezuju se sljedeće narodne molitve, koje je fra Silvestar Kutleša zabilježio u prvoj polovici 20. stoljeća:

Odo spati, Boga zvati,
Odo leći, Boga reći
i Mariju milovati.
Marija je Božja mati,
Božjeg sina porodila,
Iskukrsta Gospodina.
Isus pođe na nebesa,
nebesa se otvoriše,
Anđeli se pokloniše,
ude stvari otvoriše,
Bižeć noge polomiše,
u more se potopiše.
Osta Gospa okrunjena,
Duva Svetog napunjena.
Ko se Gospi priporuči,
od sebe je ne odluči.

[315] *Ibidem*, str. 311.
[316] *Ibidem.*
[317] *Ibidem.*
[318] *Ibidem.*

Ko će s Gospom u u raj poći,
rajsku diku uživati.
Sveti Vide vidi mene,
Sveti Due obraduj me,
Gospe moja krili mene,
svi anđeli čuvajte me,
S večera do sva svita,
Isus i Gospa do vika!
Ja se križom križam,
ja pod križom ligam,
Križ me moj čuva s večer do osvita,
Isus i Gospa do vika.
U ime Oca i Sina i Duha Svetoga. Amen![319]

U ime Isusovo.
Svaki čas u dobri čas,
i ovi će akobogda!
Prvo vira istinita,
ko te umi uzdržati,
daleko će pakla stati.
Raju vrata oće naći,
dino Gospa Sinom stoji,
Sine slatki, Sine mili!
Nu pogledaj doli gori,
kako ti se vas puk moli.
Prosti sinko svim grišnjicim,
za majčino bilo mliko!
Isus majci odgovara,
po kriposti Božjeg dara.
Mati mila, mati slatka,
olti ženo odabrana,

[319] Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997., str. 429

Rađa bi te poslušati,
al ne mogu moja mati!
Jer se oni momen kunu.
Potresa se nebo i zemlja.
Popada me krv i voda
sve od zloće mog naroda.[320]

Zdravo prisveta Marijo, majko Božija, kraljice nebeska, vrata rajska, Gospe osobita, Gospe svitla, Divice moja. Ti jesi pričista! Ti jesi začela i porodila, moga Isusa brez grija. U komu sumnje nema. Neka mi budemo Divo dostojni obećanja Isusovi. Amen.[321]

Zlatan pivčić – pavorić – piva
Divu Mariju doziva.
Ustan gori Divo Marijo!
Židovi nan dođoše,
Isusa nam oteše,
na križ ga propeše!
Glavnu mu krunu skidoše,
trnovu na glavu staviše!
Slavna se i sveta krvca prolivaše.
Anđeli Božji s neba sađoše,
slavnu i svetu krvcu kupiše,
U kiticu kćaše, u pismice pivaše,
u sveti kalež mećaše,
Prid Boga donesoše.
Sam Bog govoraše:
Ko bi ovu moju molitvicu govorijo,
uvečer na liganje, ujutro na ustajanje.
Prid njegovu smrt na 12 dana,
pokazat će mu se Marija Divica
i pozvaće ga:

[320] *Ibidem*, str. 431.
[321] *Ibidem.*

Ajde putnjiče da putujemo u milost,
u kripost, u kraljevstvo nebesko. Amen.[322]

Na arheološkom nalazištu Opačac, u Imotskoj krajini, nakon oslobođenja tog kraja od Osmanlija, „obitelj Franceshi biskupovim dopuštenjem, na temeljima veće crkve iz XIV. stoljeća, podigla je 1719. novu Gospinu crkvu, koja je temeljito obnovljena“, a ona je ujedno i „omiljeno hodočasničko mjesto osobito na blagdan Velike Gospe, kada se već u 4 sata ujutro okupi i po nekoliko tisuća bosonogih hodočasnika.“[323] U narodu se i do danas sačuvao spomen „da treba obaviti zavjet prije izlaska sunca“[324], prije nego li Turci dođu, a što potvrđuju sljedeći stihovi:

Ali žene od turskih vremena
navikoše guliti koljena
oko stare crkve kod Izvora
lizuć mole prije nego zora
ne odagna pomrčinu noći,
jerbo Turčin će doći.
Tako rade i u naše doba,
žene mile pred zoru ko sjene,
da bi mrakom zavjet izvršile,
i nestale poput morske pjene.[325]

2.18. Sveti Mihovil

Uz štovanje svetog Mihovila, koji se u Imotskoj krajini zvao „Sv. Mijovil oli *Mijaljdan*“, a slavi se „29.IX.“ održala bi se misa „u Gospinoj crkvi, na oltaru sv. Mijovila“, „na devet sati jutrom, zatim slidi brgulja u selu“, a sveti je Mihovil bio svetac „samo za ona plemena, što Mijovila slave i služe.“[326] Uz njegovo se štovanje vezuju i sljedeći stihovi:

Sveti Mijo Mijovijo,

[322] Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997., str. 427.
[323] Grbavac, Jozo. *Povijest, vjera i kulturna baština u Imoti*. Školska knjiga. Zagreb, 2017., str. 355.
[324] *Ibidem.*
[325] *Ibidem.*
[326] Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997., str. 279.

Sve je duše primirijo,
Sve su duše u raj ušle,
Samo nisu do tri duše.
Jedna duša ne mogaše,
Koja krivo govoraše.
Druga duša ne mogaše,
Koja tuđe otimaše.
Treća duša ne mogaše,
Koja oca ne slušaše.[327]

4. ZAKLJUČAK

Kršćanski blagdani i običaji nastali su u prvim stoljećima kršćanstva, no oni su ujedno prožeti i pretkršćanskim blagdanima i običajima te se na taj način u njima isprepleće izvorno kršćansko i pretkršćansko, odnosno kršćansko i magijsko. To je vidljivo u slavljenju Božića i njegovoj prilagodbi nadnevku slavljenja rimskih Saturnalija, paljenju panja badnjaka uz koji se veže kult pokojnika i apotropejska moć, ali i preskakanje ivanjskih krijesova, što je imalo očisnu, odnosno lustrativnu moć. Svakako, vidljivo je da su ljudi u ovim blagdanima pronalazili sigurnost i postojanost, budući da kršćanski blagdani odražavaju cikličko kretanje prirodnih pojava i godišnjih doba. Teški životni uvjeti i borba za opstanak usred ratova i raznih bolesti, ponukali su ljude da se okrenu raznim vjerovanjima i da u crkvenim obredima, ali i u vlastitim, narodnim, odnosno pučkim običajima, osiguraju vlastitu dobrobit, zdravlje, a time i opstanak. Ljudi su nekoć pridavali tim vjerovanjima i običajima velik značaj te su oni imali veliku ulogu u njihovim životima, što je vidljivo, primjerice, u božićnom slavlju, kada su ljudi vjerovali da će njihovi postupci i pravilno izvođenje svojih vjerskih obreda i pučkih običaja odrediti dobar tijek sljedeće godine. Narod je nekoć u svakom zlu, bolesti ili vremenskoj nepogodi vidio djelovanje zlih sila, vještica, demona, zloduha te koristio raznim obredima i običajima da poništi njihovo djelovanje, kao, primjerice, preskakanjem ivanjskih krjesova.

Nedvojbeno je, dakle, da se u svim kršćanskim i svjetovnim obredima i običajima isprepleću kršćanski i pretkršćanski elementi, odnosno da se združuje kršćansko i magijsko, a sve s ciljem što veće i bolje zaštite ljudi, kuće, polja, stoke i slično. Ti obredi i običaji pratili

[327] Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997., str. 426

su čovjeka od kolijevke do groba, kroz cijelu godinu te, premda su oni izgubili svoj nekadašnji značaj i ulogu u ljudskoj svakodnevici, ostali u mnogim zapisima, kao živo svjedočanstvo izvornog narodnog bića i kao trajni spomenici njegove kulture i povijesti, a nigdje možda to nije vidljivije nego u gangi, pjesmi koja izrasta iz usmene književnosti i djeluje kao svojevrsna narodna i svehrvatska usmena kronika naroda kao takvog, ali i osobnih sudbina običnih ljudi kroz mnoga stoljeća i pod nemilosrdnim žvrnjem povijesti, svjedočeći o neprekinutosti, neslomljivosti i stvaralaštvu živog narodnog duha.

Rječnik

B

Barjak – *tur.* bayrak*, pov*. platno simboličkog značenja, određenih kombinacija boja i znakova; bajrak, zastava, stijeg

Barjaktar – **a.** onaj koji nosi barjak, zastavnik; **b.** *pov*. zastavnik Bukara – *port*.: glinena posuda; čaša za vino, drvena uobručena ili keramička

Bakalar, bakalarić – *zool*. riba sjevernih mora (Gadus morrhua), na tržištu ob. osušen; štokfiš

Belaj – *tur.* belâ*, reg.* nesreća, muka, jad, neprilika

Berićat – *tur*. berekt, blagoslov, sreća, obilje, blago, uspjeh

Bešika – *reg*. drvena kolijevka

brecati – *prasl*. bręcati, **a.** javljati se isprekidanim zvukom iz daljine kao zvono **b.** kucati, udarati (za bol u glavi i sl.)

Bječva – pleteni ili platneni dio obuće koji obuva i štiti cijelu nogu [duga čarapa]; bječva u vojsci Osmanskog Carstva

Brimenica – *arh*. drvena posuda za nošenje vole

Bronzinica - *tal.* bronzo, brončani kotlić u kojem se kuha nad otvorenom vatrom, ob. visi na komoštrama

Bržolica – *tal.* Brisola, *kulin*. *reg*. goveđa pečenica; pržolica

C

Crljen – *prasl*. *čьrvenъ, crven, koji je boje krvi, cvijeta divljeg maka, itd.

Č

Čauš – *tur*. cavuş, **a.** vojn. pov. niži čin u osmanskoj vojsci, **b.** vođa svatova, onaj koji se brine za red i raspoloženje

Čatrnja – *mađ.* csatorna: žlijeb, kanal, **a.** iskopana ili ozidana jama za skupljanje kišnice s krova ili s posebne nakapne plohe, **b.** iskopana i ozidana jama iz koje se vadi pitka, podzemna voda; bunar, nakapnica

Čanjak – *tur.* çanak: zemljana posuda, *arh.* drvena zdjela iz koje je obitelj zajedno jela, od tur. čanak, udjela

Čeljade – *prasl.* *čeljadь **a.** čovjek kao biće; osoba (muško, žensko, odraslo i dijete), **b.** ukućanin

Ć

Ćakula – *mlet*. chiàcola: brbljarije

Ćorav – *tur*. kör, **a.** *reg*. koji je slijep na jedno oko, **b.** *razg*. pejor. koji loše vidi

Ćosav – *tur*. köse, koji nema brade i brkova; golobrad

D

Dernek – *tur*. dırnek , *reg*. **a.** sajam, zbor, vašar **b.** skup, narodni zbor, **c.** veselje **d.** proslava dana nekog sveca (zaštitnika)

Diver – *etnol*. **a.** mužev brat; **b.** onaj koji mladenku vodi na vjenčanje i predaje je mladoženji

Divenica – *prasl.* *děti, *reg*. djevenica, kulin. krvavica; devenica, divenica

Divaniti – *tur*., **a.** razgovarati, **b.** pričati

Dota – *tal.* dote*, reg*. miraz

Durati – *reg*. izdržavati trošenje od rabljenja, biti otporan na habanje (o stvarima i materijalima); trajati

Duzina – *reg*. svežanj, snop, paket koji sadrži 12 komada nekih predmeta

Đ

Đerdan – *perz.* gerdân: vrat, *etnol*. ogrlica kao dio narodne nošnje

F

Fes - *arap.* Fäs, grad u Maroku, *reg. etnol.* kapa bez oboda, s kićankom ili bez nje ob. crvena

G

Gizdati se – *prasl*. gyzdъ: blato, **a.** dotjerivati se (o oblačenju, posebno u nošnji) kititi se, ukrašavati se, **b.** dičiti se se dotjeranošću i kićenošću, **c.** hvaliti se, hvastati se; oholiti se

I

Igrati – *prasl*. *jьgra, *etnol*. plesati kolo

Inkanat – *tal.* incanto, *reg.* dražba

Iskati – *prasl.* i *stsl.* iskati, *reg.* tražiti da se što dobije; pitati, moliti

Izvod – *arh*. prvi izlazak rodilje na misu

J

Jagmiti se - *tur.* yağma, otimati se oko čega

Jaranica - *tur.* yaran, *reg*. draga, ljubavnica

Jopet – *prasl*. *opętь, **a.** još jedanput, iznova, ponovo; **b.** pak, međutim

Jedžek - *tur.* yiyecek, *reg.* jelo, hrana

Jenga – *tur*. jenge, žena koja u svatovima ide uz mladenku; djeveruša, posnaška

Jačerma – *reg*. zast. muški preklopni prsluk sa ili bez rukava, ukrašen gajtanima; ječerma, đečerma

K

Kašika – *tur*. kaşık, *razg*. *reg*. žlica

Kantač – *reg*. pjevač

Kamenica - *prasl.* i *stsl.* kamy, **a.** ono što sliči na posudu od kamena **b.** što je od kamena ili u vezi s kamenom

Komšija – *tur*. komşu, *reg*. susjed,

Komšiluk – *reg*. susjedstvo

Kolajna – *tal*. collana, **a.** odlikovanje, medalja i sl. koja se ovjesi na vrpci oko vrata, **b.** zlatna krupna ogrlica

Komin – *grč*. káminos: peć, *reg*. kamin, **a.** kućno ložište koje grije prostoriju otvorenom vatrom s jedne strane; dim se odvodi dimnjakom, **b.** zidana peć na drva (ili prilagođena na drugo gorivo)

Kudjelja – *prasl*. *kǫdělja, *arh*. vlakna konoplje priređena za predenje

Kubura – *tur*. kubur, *pov*. starinsko vatreno oružje, puni se prahom i ispaljuje jednom iz ruke kao pištoljem, kratka puška

Kvasiti – *reg*. (koga) vlažiti površinu koga ili čega polijevanjem ili prskanjem

Korpet – *tal*. corpetto, *reg*. *zast*. prsluk

L

Libar – *lat.* liber: knjiga*, arh. jez. knjiž*. knjiga

Lug – *srvnjem*. louge, **a.** pepeo, **b.** voda u kojoj je prokuhan pepeo; cijeđ, lukšija, lužnica

Lumin – *tal*. lumino, *reg*. stijenj koji pliva u ulju (užiže se prigodno na smrtni dan i sl.); dušica

Luč – *prasl*. i *stsl*. lučь, borovina u obliku klade ili iverja, služi za potpalu vatre

Lemozina – *tal*. lemosina, za vrijeme limosina, reg. novčani prilog što se skuplja za crkvu poslije mise; milodar, milostinja

Lola – *perz*. lāle, momak, dragi; **a.** *hip*. onaj koji je sklon veselju i piću, trošenju vremena na tjelesne užitke; ženskar **b.** besposličar, skitnica

M

Mašiti se – *arh*. posegnuti za čim

Metnuti – *arh*. staviti, položiti na neko mjesto

Mošeja - *arap.* masjid, *isl.* muslimanska bogomolja s minaretom, unutrašnjim rasporedom (orijentacijom mihraba I vjernika) usmjerena prema Meki; džamija

N

Nejak – **a.** koji je slab, nedovoljno jak; krhak, loman **b.** koji je u djetinjoj dobi, koji se još ne može za se brinuti

Nemrš – nemrs, *prasl.* *mьrsъ, *rel.* dan kad se ne mrsi, kad se ne jede meso (za razliku od posta)

O

Opanak – *prasl*. *orьpъkъ, *etnol*. ob. kožnata obuća koju izrađuje majstor opančar, priteže se remenjem ili oputom

Omršaj – *arh*. mesno jelo

P

Pâs – *prasl*. *pojasъ, *reg*. pojas, ono čime se opasuje, veže odjeća u struku; remen, opasač

Peškir – *tur.* peşkir*, reg.* komad tkanine, ukras u posebnim prilikama (svadba, sprovod); ručnik

Pištula – *grč*. epistello, *reg*. propovijed, crkveno čitanje, poslanica

Pijat – *tal*. piatto, *reg*. tanjur

Pik – *arh*. u smislu oznaka, za skakanje, cilja, groba i sl.

Pinjur – *ngrč.* peiroúni, *reg.* vilica

Pozobati – *prasl*. *zobь, zobanjem pojesti sve

Pošada – *mlet.* possàda, *tal.* posata, *reg.* **a.** pojedinačan komad pribora za jelo, **b.** nož za jelo, **c.** (*mn*) pribor za jelo kao cjelina

S

Sinija – *arap*. ṣīn: Kina, *reg*. nizak okrugao stol; sofra

Stopanjica – *balk.* stopanica, domaćica, gazdarica kuće

Š

Šamatorje – grč. *koimçterion*: mjesto gdje se spava, **a.** *arh.* groblje, **b.** prostor oko crkve gdje se katkada nalaze stari, zaboravljeni grobovi

Šarpelj – *zast*. **a.** vojn. štitnik, uvijena traka kao valjčić na desnom ramenu koja sprečava da puška sklizne, **b.** kožna torba koja se nosi preko ramena

T

Tas – *arap.* ṭās, *reg.* plitka metalna zdjelica vage na koju se polaže teret ili uteg; plitica

Traversa, traveršica – ženska platnena kecelja, često ukrašena vezom, uglavnom kupovna

Tust – *prasl*. *tъlstъ, **a.** koji je prevelike debljine, pretjeranih naslaga sala; **b.** ugojen, gojazan

U

Ugarak – *prasl*. *garь, komad, ostatak djelomično izgorjelog drva; ogorjeli komad

Uljanica – **a.** *rel.* (viseća) posudica različitih oblika, često bogato ukrašena, u kojoj gori žižak u ulju pred svetim slikama ili svetohraništem, **b.** svaka svjetiljka koja troši ulje

Ušćipak – *kulin*. domaći jednostavan slatkiš od tijesta pečen u vrućem ulju

Užgati – *reg*. **a.** upaliti, zapaliti, potpaliti vatru; užgati **b.** jako ugrijati, zagrijati; pripeći

V

Varićak – *etnol.* drvena posuda za držanje ploda žitarica u zrnu

Z

Zublja – *prasl. i stsl*. zǫbъ, ekspr. baklja, buktinja

Zenđil – *reg*. **a.** koji ima mnogo novaca i druge imovine; bogat **b.** *pren*. koji je pun dobrih svojstava

Literatura

1. Alaupović-Gjeldum, Dinka. *Običaji životnog ciklusa u Imotskoj krajini i zapadnoj Hercegovini, od konca XIX. stoljeća do Drugog svjetskog rata*. Ethnologica Dalmatica, No. 8, 1999., str. 149-168
2. Braica, Silvio. *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004.
3. Čapo-Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji, Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*. Golden marketing, Zagreb 1997.
4. Dragić, Helena. *Apelativi u toponimiji stolačkog kraja.* Školski vjesnik 62 (1), Split, 2013., str. 5.-26.
5. Dragić, Marko. Sveta nevina dječica u hagiografiji i hrvatskoj kulturnoj antropologiji. Ethnologica Dalmatica 28. Split, 2021., 51-73.
6. Dragić, Marko. *Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 27. Split, 2020., str. 37.-84.
7. Dragić, Marko; Dragić, Helena. *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Croatica et Slavica Iadertina 15 (1). Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2019. , str. 275-329.
8. Dragić, Marko. Suvremena etnografija vjerske usmene lirike u metkovskom kraju, *Hrvatski neretvanski zbornik 9*, Društvo Neretvana i prijatelja Neretve u Zagrebu, Zagreb 2017., 245-264.
9. Dragić, Marko. *Tradicijske katoličke molitve u Ogorju i okolici,* (Putovima života i vjere između Svilaje i Moseća), Kulturni sabor Zagore et. alt. Split, 2017., str. 655-689.
10. Dragić, Marko. *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 155-183.
11. Dragić, Marko. *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015, str. 303-323.
12. Dragić, Marko. *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 399-435.
13. Dragić, Marko. *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012., str. 155-188.

14. Dragić, Marko. *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina 6 Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229-264.
15. Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata,* Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 414-440.
16. Dragić, Marko. *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi,* Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 67-91.
17. Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti.* Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
18. Dragić, Marko. *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji,* Crkva u svijetu 42 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 96-117.
19. Dragić, Marko. *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi,* Croatica et Slavica Iadertina br. 3, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2007., 369-390.
20. Grbavac, Jozo. *Povijest, vjera i kulturna baština u Imoti*. Školska knjiga. Zagreb, 2017.
21. Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboljšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
22. Kelava, Josipa. Korizmeno-uskrsni običaji u Posušju, *Bosna franciscana*, 50. Sarajevo: Franjevačka teologija, 2019. 263-292.
23. Kelava, Josipa. Božićno razdoblje u tradicijskoj baštini posuškoga kraja. *Croatica et Slavica Iadertina,* 13 (1). Zadar: Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru. 2018. 157-171.
24. Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini,* Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997.
25. Rihtman-Auguštin, Dunja. *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb 1995.
26. Vojinović Traživuk, Branka. *Jedan etnološki pogled na Božić*, Ethnologica Dalmatica 26, Split, 2019, str. 1-23.
27. Ujević, Bože i Velanga-Gudelj, Anđelko. *Tradicija križnog puta u župi Sv. Ane u Imotskim Poljicima*, Kulturno – umjetnička udruga Ujević, str. 83-89, U: Zbornik radova, 3. Znanstveno-stručno savjetovanje: KULTURNO NASLJEĐE UJEVIĆ, Knjigovežnica MK-COM, Krivodol, 2015.

Sažetak

U ovom radu daje se pregled usmenih predaja i starinskih običaja u Imotskoj krajine. Opisuju se običaji i vjerovanja glede Uskrsa i razdoblja korizme, kao i Božiča i predbožićnog, odnosno adventskog razdoblja koje mu prethodi. Običaji i vjerovanja sagledani su u kontekstu njihove funkcije u društvu i užoj zajednici kojoj pripadaju te se analizira njihovo porijeklo i značenje kako za pojedinca, tako i za narod kao takva. Štoviše, analizira se ispreplетenost i odnos kršćanskih i pretkršćanskih običaja i vjerovanja, odnosno odnos crkveno-kultnoga i pučko-običajnoga te njihov utjecaj na svakidašnjicu ljudi s područja Imotske krajine te njihovo poimanje stvarnosti i položaja pojedinca u zajednici kojoj pripada. Opisuju se i analiziraju običaji koji su danas mahom izgubili svoj nekadašnji značaj u ljudskoj svakodnevici, no koji i dalje pokazuju kako su se ispreplela kršćanska i pretkršćanska vjerovanja i običaji te kako odrazuju cikličko kretanje prirode, no ujedno izrastaju iz čovjekove potrebe za zaštitom, opstankom i redom u vremenima kada je svakodnevni život bio sve osim siguran i stabilan.

Ključne riječi: usmene predaje, starinski običaji, Imotska krajina, kršćanstvo, vjerovanja, identitet, kultura

ORAL LYRICS AND OLD CUSTOMS OF THE IMOTSKI REGION

Summary

This paper gives an overview of oral lyrics and old customs of the Imotski region relating to Christian holidays and beliefs. The paper describes various old customs and beliefs that were once of great importance to the inhabitants of the Imotski region and their everyday life. These customs, though connected to Christianity and Christian teachings, are also intertwined with age-old, pre-Christian, that is to say pagan beliefs, which have been incorporated into Christianity over the course of many centuries. Beliefs in witches and magical objects were a fundamental part of everyday life in the Imotski region and even though many of the old beliefs and customs have disappeared over time and have lost their former importance, they are nevertheless of great importance as a source of collective national identity and culture. The paper shows how Christian and pre-Christian beliefs and customs have become intertwined and how they reflect the cyclic renewal of nature, but also arise from man's need for security, stability and order in times when everyday life was far from secure, stable or orderly.

Key words: oral lyrics, old customs, Imotski region, Christianity, beliefs, identity, culture

OBRAZAC I.P.

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU

STUDENT/ICA	Toni Capeta
NASLOV RADA	Usmena lirika i slavenski obiteji u imotskome kraju
VRSTA RADA	završni rad
ZNANSTVENO PODRUČJE	humanističke znanosti
ZNANSTVENO POLJE	filologija
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	Marko Dragić, prof. dr. sc.
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	/
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. Marko Dragić, prof. dr. sc. 2. Lucijana Armanda Šundov, doc. dr. sc. 3. Nikola Sumera, dr. sc.

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

a.) u otvorenom pristupu

b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu

c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 6. rujna 2021. — Toni Capeta

mjesto, datum — potpis studenta/ice

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Toni Čapeta, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce hrvatskog i engleskog jezika i književnosti, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mojega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 6. rujna 2021.

Potpis

Toni Čapeta